

Merimiinoitteen Suomen vesillä talvisodassa ja Suomenlahdella vuonna 1941.

Yleisesikuntakommodori Erik Wihtol

1. AIKA TALVISODAN PÄÄTTYMISEEN.

1.1. Geostrateginen kehitys Itämerellä vuosina 1914—1939.

Ensimmäisen maailmansodan syttyessä vuonna 1914 oli sotilaspoliittinen tilanne Itämerellä varsin hyvin tasapainossa. Venäjä hallitsi itäosien rannikot Baltiassa ja Suomessa ja sen laivastossa oli käynnissä suurisuuntainen jälleenrakennusohjelma Venäjän Itämeren laivastolle niin onnetoman Japanin—Venäjän sodan tuloksen vuoksi.

Itämeren pohjoinen ja läntinen rannikko oli merellisestikin nousussa olevan Ruotsin hallinnassa.

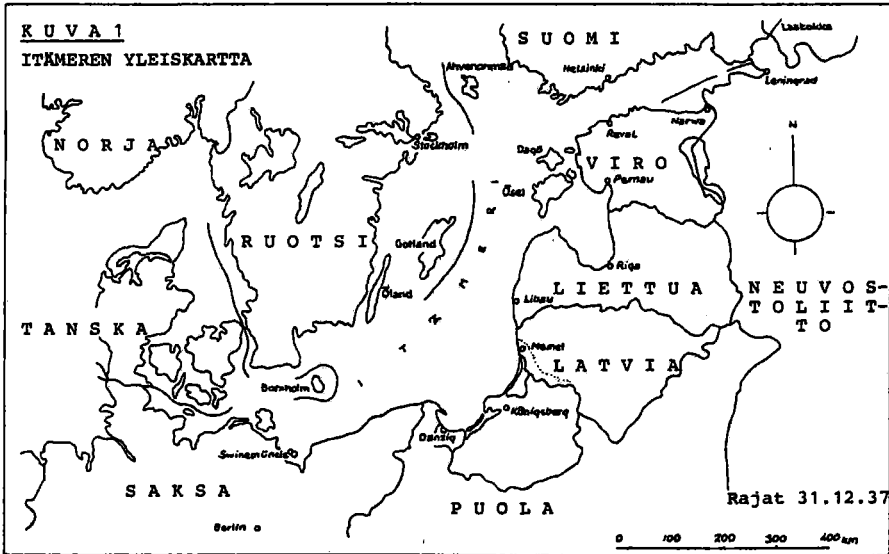
Saksan keisarikunta hallitsi etelärannikkoa, joskin sen laivasto oli keskitetty Pohjanmerelle Englantia vastaan. Saksan laivaston painopisteen siirtäminen Pohjanmereltä Itämerelle oli nopeahkosti mahdollista Kaiser Wilhelm-kanavan (Kielin tai Nord-Ostsee Kanal) kautta.

Tässä tilanteessa toimi Venäjä merellä erittäin defensiivisesti ja oli rakentanut varsin voimakkaita linnoitettuja asemia Suomen- ja Riianlahden kummallekin puolelle sekä jonkun verran myös Pohjanlahdelle, joiden tarkoituksena oli estää vihollisen tunkeutumista näille merialueille. Saksan merivoimille oli Itämeri sittenkin sivusotänäyttämö. Tästä johtuen ei sinne keskitetty kuin laivaston vanhempia ja kevyempiä voimia, joita voitiin irroittaa pääsotänäyttämöltä Pohjanmereltä.

Itämerellä ei syntynyt I maailmansodan aikana minkäänlaista merellistä voimanmittelyä, mutta sensijaan laajuudeltaan mahtava miinasota. Itämeri suhteellisen mataline lahtineen oli oiva vesialue suurisuuntaiselle miinasodalle. Yhteensä vuosina 1914—1917 laskettiin Venäjän laivaston ja englantilaisten sukellusveneiden toimesta enemmän kuin 38 000 miinaa, joista suurin osa defensiivisiin miinasulkuihin, joskin jonkun verran Saksan Itämeren itäosien satamien suille myös offensiivisessä tarkoituksessa. Saksan taholta laskettiin pitkälle toistakymmentätuhatta miinaa melkein yksinomaan offensiivisessä tarkoituksessa ulottaen laskut mm. jopa sukellusveneillä Perämereltä aina Suomen- ja Riianlahdelle.

Ensimmäisen maailmansodan ja Venäjän vallankumoukseen liittyvän sisällissodan tuloksena joutui syntynyt neuvostovaltio Itämeren alueella puristetuksi Suomenlahden perukkaan, kun Baltian maat Viro, Latvia ja Liettua sekä Suomi itsenäistyivät.

Itsenäisyysjulistusta seuranneen Venäjän ikeestä irrottautumistaistelujen jälkeen seurasi Suomen meririntamalla kahden tehtävän toteuttaminen. Toinen oli ensimmäisen maailmansodan lukuisten muinointeiden raivaaminen ja toinen oli käytännössä tyhjistä uuden laivaston luominen ja merivoimia koskevien puolustus-suunnitelmien laatiminen. Puolustus suunnitelmiin kuuluivat oleellisena osana

miinoitussuunnitelmat. Nämä laadittiin tarkkaan noudattamaan käytettävissä olevia miinamääriä, jota varten suunnitelmat tarkistettiin useaan otteeseen.

Suomessa oli 1920-luvulla noin 2 500 miinaa, joista suurin osa oli I maailmansodassa tänne jääneitä tai jälleen kunnostettuja raivattuja miinoja. Näistä on mainittava venäläisten mekaaninen heilurimiina M/12 ja sähkömekaaninen miina S/08 sekä saksalaisten tänne jättämä miina S/S I. Kaikki kolme miinaa olivat varsin tarkoituksenmukaisia käytettäväksi Itämeren vesiosuhteissa. 1930-luvulla hankittiin Saksasta ja Ruotsista vähäisiä määriä sukellusveneistä laskettavia miinoja. Englannista hankitut ns. antennimiinat osoittautuivat Suomenlahden vähäisen suolaisuuden vuoksi kyseellisiksi käyttäviä.

Miinoitussuunnitelmien ja eritoten Suomenlahden perukkaan laskettavien miinoitteiden suhteen syntyi tietty takaisku kun vuonna 1933 reservin luutnantti V A Pentikäinen loikkasi Neuvostoliittoon. Miinoitussuunnitelmat uusittiin välittömästi ja on todettu, että erästä aluetta, jota oli merkitty miinoitettavaksi, välttivät Neuvostoliiton alukset käyttämästä aina vuoteen 1943 saakka, vaikkakaan sinne ei laskettu vanhassa suunnitelmassa mainittuja miinoja.

Syksyn 1939 Puolan—Saksan sodan jälkeen pakotti Neuvostoliitto syys-lokakuun vaihteessa Viroa, Latviaa ja Liettuaa solmimaan avunantosopimukset ja luovuttamaan sille sotilastukikohtia alueiltaan. Tämän seurauksena piti Suomen miinoitussuunnitelmat kiireimmiten tarkistaa. Neuvostoliiton vaatiessa 14. lokakuuta 1939 myös Suomelta alueluovutusten lisäksi sotilastukikohtia luovutettavaksi syntyi suomalaisten piirissä ajatus Neuvostoliiton mairinnoususta Tallinnan suunnasta Etelä-Suomen rannikolle tai Ahvenanmaalle, joka oli mm. miinoittein torjuttava.

Näihin aikoihin neuvoteltiin jälleen Ruotsin kanssa yhteisistä miinoitteista Ahvenanmaan ja Ruotsin välillä. Ruotsi ilmoitti kuitenkin lokakuussa luopuvansa ns. eteläisestä miinoitteesta (Märketin eteläpuolella pääpiirtein Maarianhaminan—Flötjanin välillä) mutta olevansa valmis osallistumaan pohjoiseen sulkun,

Korjaus: sivulla 121 olevassa kartassa on virheellisesti Latviaa merkitty Liettuaksi ja päinvastoin. Valitamme virhettä.

Understen—Märket. Eteläisen sulun laskemiseen vastaanotti Suomi Ruotsilta 300 miinaa, jotka kuitenkin syvyytyskoneistonsa suhteen olivat epävarmat ja miinat palautettiin aikanaan Ruotsille.

Lokakuussa sai Merivoimat luvan laskea omille aluevesille miinoja. Aluevesien ulkopuolelle oli sallittu laskea miinoja vain Ulkoministeriön kanssa käytyjen neuvottelujen jälkeen. Siten laskettiin 25. lokakuuta Hangon lohkolla kaksi ensimmäistä miinoitetta, joissa oli 48 ja kaksi päivää myöhemmin Viipurin lohkolla 100 miinaa.

Lokakuun lopulla olivat kaikki viisi suurta miinalaivaa, joista neljä varattua kauppalaivaa, täydessä 500 miinan lastissa pitkin rannikkoa. Miinoja oli, jo laskettujen 148 lisäksi käytettävissä noin 3 000, joista noin 500 oli Laatokkaa varten. Ruotsista oli tilattu lisää 200, jotka saapuivat joulukuussa. Saksasta ei tilattuja miinoja, Saksan ja Neuvostoliiton 23. 8. 1938 allekirjoitetun hyökkäämättömyyssopimuksen johdosta, saatu maahan.

Suomen miinoitussuunnitelmat edellyttivät, että olevista miinamääristä käytetään noin 60 % ensikäden miinoitteisiin. Miinoitussuunnitelmien yleinen periaate oli laskea mahdollisimman monta mähinnousua ehkäisevää tai vaikeuttavaa miinoitetta.

1.2. Talvisota 1939 — 1940.

Tämä oli tilanne, kun 30. päivänä marraskuuta klo 00.58 suomalainen radiotiedustelu sieppasi Kronstadtin radioaseman sanoman "FAKEL", joka klo 02.31 toistettiin Neuvostoliiton laivastolle. Talvisota oli alkanut.

Merivoimille oli varsin keskeinen kysymys, ryhtyykö Itämeren Punalipun laivasto, ennen talven tuloa suuruusuntaisiin laivasto-operaatioihin? Toinen varsin tärkeä kysymys oli, milloin on odotettavissa meren jäätyminen, koska tämä saneli suuresti miinoitustoiminnan laajuutta, eli lasketaanko miinoitteet nyt vai säästetäänkö miinat seuraavalle avovesikaudelle?

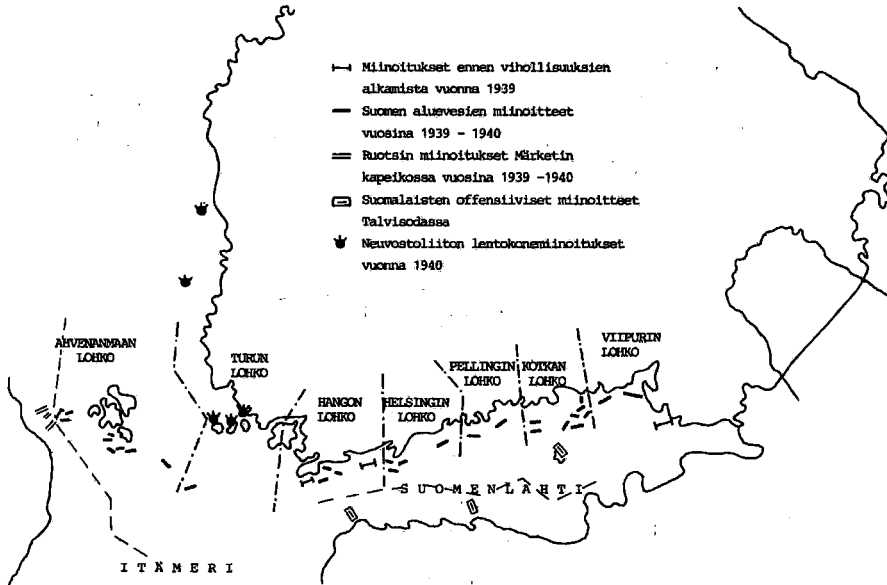
Vihollisuuksien alettua antoi Päämaja käskyn suunniteltujen aluevesien miinoitteen laskun toimeenpanemisesta. Aluevesien ulkopuolelle laskettavien miinoitteiden laskuun on valmistauduttava, mikä toki oli useaan otteeseen tehty, mutta toteuttamisesta oli neuvoteltava Ulkoministeriön kanssa.

Neuvostoliiton raskaiden pintavoimien tunkeutuessa Koiviston edustalle tulitukea antamaan maavoimille lähetettiin sukellusvene Saukko alueelle lähinnä miinoitustehdävään, joka kuitenkin nopeasti laskeneen pakkasen ja meren jäätyminen vuoksi ei onnistunut. Tämä operaatio olisi toimeenpantu sotatoimivyöhykkeellä ja oli siten tavallaan sallittu. Mikäli merivoimat haluavat laskea miinoitteita muualle aluevesien ulkopuolelle on siitä edelleen neuvoteltava Ulkoministeriön kanssa. Vasta 24. 12. katsoi Ulkoministeriö Suomella olevan oikeutta miinoittaa mm. Neuvostoliiton hallussa olevien ja tukikohtinaan käytettävien Viron satamien edustat.

Suomen laivasto ryhtyi toki jo sodan syttymispäivän iltana suunniteltujen miinoitteiden laskuun, toiminta, joka jatkui 12. päivään tammikuuta 1940. Näissä operaatioissa laskettiin pitkin Suomen rannikkoa estearvoltaan erilaisia miinoitteita. Ahvenanmaan lohkolle lähinnä Märketin sulkuun peräti 513 miinaa yhteentoista miinoitteeseen. Muualla Viipurista Utöhön oli laskettu yli 920 miinaa. Näihin miinoitteisiin oli käytetty noin puolet Suomen merimiinoista.

Kun tietoon tuli, että Neuvostoliiton sukellusveneitä oli tunkeutunut Pohjanlahdelle ilmoitti Ruotsi 6. 12. miinoittavansa aluevetensä Märketin — Understenin

Kuva 2: Talvisodan merimiinoitteet

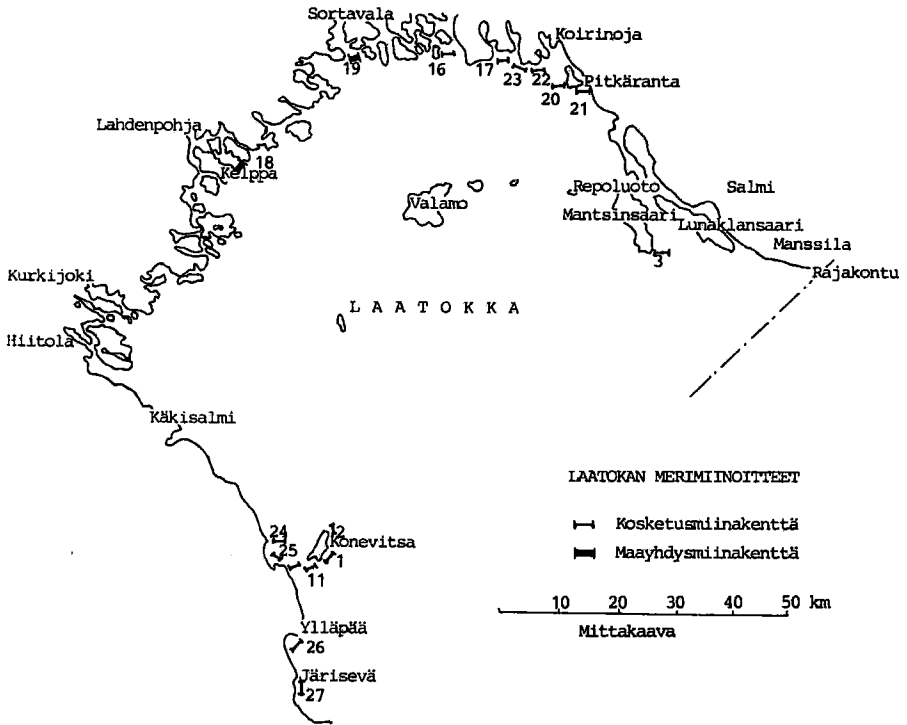
alueella. Ruotsin lentokoneristeilijä Gotland, apuristeilijä ja miinalaiva 3, joita suojaasi 1. Panssarilaivadivisioona, 3. Vartiovenelaivue ja 3 hävittäjää, laskivat 90 miinaa. Miinoitteen täydensi Ruotsi laskemalla 4. tammikuuta 1940 20 sukellusve-neentorjuntamiinaa.

Neuvostoliitto julisti 7. 12. Suomen rannikon Tornioista alkaen saartoon, johon 17. 12. myös Ahvenanmaan alue liitettiin. Saarto ei ollut kansainvälisen mittapuun mukaan täydellinen.

Suomen ensimmäiset offensiiviset miinoitteet laskivat moottoritorpedoveneet Raju ja Isku 12./13. 12. 1939 useana eri suorituksena, noutaen emälaivaltaan, tykkivene Karjalalta, joka oli ankkurissa Haapasaarten pohjoispuolella, kaksi tai kolme miinaa kerrallaan ja laskien ne Suursaaren sataman edustalle. Tällä tavalla saatiin 16 miinan vaarannos aikaan. Karjalalle jäi vielä yhdeksän miinaa laskematta kun operaatio päättyi. Viimeiset offensiiviset miinoitteet laskivat sukellusvenet Vesihäisi 27. 12. 1939 Paldiskin ja Vetehinen 1. 1. 1940 Jumindan edustalle ja niissä oli 16 ja 20 miinaa.

Neuvostoliiton laivasto ei Talvisodassa toteuttanut yhtään aluksilla toimenpantua miinoitusoperaatiota. Vähän ennen vuoden vaihdetta oli Moskovaan tullut tieto Viron kautta, että Suomi aikoo miinoittaa Viron vesiä Neuvostoliiton tukikohtien ulkopuolella. Tämän johdosta päätti Josef Stalin sotilasasioiden kansankomissaarion K E Voroshilovin ja yleisesikunnan päällikön B M Shaposnikov kanssa antaa tehtävän laivastolle miinoittaa Turun satama. Käsken täytäntöönpano oli vain tehtävissä lentokonemiinoituksin, joita toimenpantiin 29. 1.—20. 2. 1940 välisenä aikana. Miinoituksista ei ollut sanottavaa haittaa meriliikenteelle Turkuun eikä Pohjanlahdenkaan satamiin.

Kuva 3: Laatokan merimiinoitteet

Laatokalla toteutettiin lasketuksi suunnitellut miinoitteet varsin kiivaasti ja tavallaan talven kanssa kilpaa. Sielläkin alkoivat miinoitteiden laskut välittömästi sodan syttymisen jälkeen ja olivat jo päättyneet ennen joulua, osittaisesti koska Laatokka meni jäähän eikä Neuvostoliiton laivasto ollut osoittanut aktiivisuutta alueella. Miinoitteiden laskuissa oli myös vastoinkäymisiä mm vanhan HM/S miinan räjähtäessä laskijan kannella. Laatokallakin oli noudatettu samaa operatiivista perusajatusta, että miinoitteiden tulee olla mahdollisia mähinnousuja hidastavia tai estäviä. Talvi tuli varhain ja jo joulukuun lopussa oli pohjoistenkin rannikko täysin jäässä.

1. 3. Koonnos.

Yhteensä laskettiin Suomenlahteen, Ahvenanmerelle ja Laatokkaan 1895 ankkuroitua ja 55 maayhdysmiinaa, joista Laatokkaan 35 maayhdysmiinaa, 86 pientä vanhaa HM/S ja 147 S/08 miinaa. Varastoista oli käytetty runsaat 50% ankkuroiduista ja noin 20% maayhdysmiinoista. Maayhdysmiinoja käytettiin runsaasti jäiden räjäyttämiseen ja pienet HM/S-miinat mm. panssarivaunuesteisiin. Miinasodan aiheuttamat tappiot jäivät alusupotuksina vähäisiksi mutta ilmeinen uhkakuva, vaikkakin heikkojen miinoitteiden kautta, jäi todennäköisesti vaikuttamaan.

Itäisellä Suomenlahdella upposi miinaanajon seurauksena 15. 12. ja 25. 12. neuvostoliittolaiset vartioveneet. Paluumatkalla Pohjanlahdella ajoi sukellusvene S-2 mil Louhen laskemaan miinoitteeseen 3. 1. 1940 upoten. Sukellusvene Vesihidien laskemaan miinoitteeseen ajoi 11. 1. 1940 saksalainen 600 tonnin kauppa-alus Dietrich Hasseldieck. Toisen sukellusveneen (Sts-luokan vene?) miinaanajosta on epämääräisiä tietoja ulkomaisissa lähteissä.

Neuvostoliiton laivasto oli kuitenkin sodan alkupäiviä lukuunottamatta avovesi-kauden joulukuusta tammikuun puoliväliin varsin defensiivisellä kannalla. Poikkeuksen tekivät sukellusveneet. Suomalais-ruotsalainen sulku Märketin kapeikossa ei pystynyt, ennakoarvioinneista huolimatta, estämään arviolta vähintään seitsemän neuvostoliittolaisen sukellusveneen tunkeutumista Pohjanlahdelle, jotka siellä upottivat kolme alusta ja sen lisäksi yhden lisää Suomenlahdella.

Talven tulo ja meren jäätyminen lopetti merisodankäynnin itsestään ja sota päättyi 13. 3. 1940.

Merivoimien komentaja, kenraalimajuri Väinö Valve, esikuntapäällikkö, komentaja Ragnar Hakola ja operatiivisen toimiston esipuseeri ja myöhemmin päällikkö komentajakapteeni Sulo Enkiö sekä miina-aseen teknillisestä kunnosta vastuussa ollut komentaja Eino Huttunen voivat todeta, että suunnitelluista miinoitteista toteutettiin noin 90 % merimiinojan osalta, mutta vain 20 % maayhdysmiinojen osalta. Loput maayhdysmiinoista, noin 250, käytettiin melkein kaikki maarintamalla ja jäiden räjäyttämiseen.

Miinasota osoitti vaarallisuutensa ja tehokkuutensa sekä oli varteenotettava tekijä tulevaa merisotaa suunniteltaessa, vaikkakaan ei uskottu uuden sodan tulevan.

2. AIKA 1940—1941.

2.1. Sotilasmaantieteellisen tilanteen muuttuminen vuosina 1940—1941.

Vuosi 1940 muutti varsin suuresti sotilaspoliittisen tilanteen Itämerellä. Talvisotaa päättävän Moskovan rauhan 12. 3. 1940 mukaan tuli Suomen luovuttaa Kalastajasaarenon Jäämeren rannalla, Sallan alueen Lapissa, Karjalan ja Suomenlahden ulkosaaret sekä vuokrata kolmekymmeneksi vuodeksi Neuvostoliitolle Hangon niemimaan sotilastukikohdaksi.

Saksan hyökkäys Tanskaan ja Norjaan huhtikuussa 1940 käänsi kertakaikkisesti koko Skandinavian sotilaspoliittisen tilanteen.

Suomi ja Ruotsi olivat sopineet Ahvenanmeren kapeikon miinoitteiden täydentämisestä jäiden lähdön jälkeen. Märketin alueen kentän ruotsalaiset täydensivät keväällä 1940. Ruotsi ilmoittaa miinoittavansa ns. eteläisen alueen (alue Söderarm — Oxkubben — Voronina — Svenska Björn) yksin lukuunottamatta Ahvenanmaan aluevesiä, välittömästi eli noin 12 tuntia sen jälkeen kun yhteisesti on todettu hyökkäys tai sen uhka.

Kesäkuun 12. päivänä 1940 esitti Neuvostoliitto Latvialle ja neljä päivää myöhemmin Virolle ja Liettualle uusia vaatimuksia. Nämä maat päättivät heinäkuun loppupuolella liittyä neuvostotasavaltioina Neuvostoliittoon. Neuvostoliiton meriraja laajeni tällöin noin 1 740 km:ksi oltuaan vuotta ennen vain alle 200 km:n pituinen. Tallinnasta tuli jo heinäkuun 20. päivänä Punalipun Itämeren laivaston päätukikohta.

Lokakuussa 1940 sopi Suomi Neuvostoliiton kanssa Ahvenanmaan demilitarisoinnista ja linnoittamattomuudesta. Suomi oli ennen sitä jo heinäkuussa lopettanut linnoittamiset ja poistanut joukot sekä ryhtynyt kaikkien miinoitteiden raivaamiseen, työ oli tehty joulukuun 22. päivään mennessä. Saariryhmä oli 8. päivänä lokakuuta 1940 siirretty merivoimien johdosta sisäasianministeriölle. Yhteistoiminta Ruotsin kanssa loppui vaikka yhteistoiminta oli suunnattu ensisijaisesti Saksan toimintaa vastaan.

Kesällä 1940 tuli varsin selväksi, että Neuvostoliitto rakentaa Hangon ja Osmussaaren välille Suomenlahden suulle ja Viron saarten välille sekä Irbensalmeen voimakkaat 'miinatykistöasemat', joiden itäpuolelle keskitettäneen laivaston päävoimat. Merivoimien komentaja pyysi Puolustusvoimain Pääesikunnalta lupaa siirtää kaikki sukellusveneet Hangon itäpuolelle, johon ei suostuttu. Talvisodan aikaiset miinoitteet Suomen aluevesillä raivattiin ja Suomen vedet voitiin pitää miinavaaralta suhteellisen turvallisina. Syksyllä 1940 ja keväällä 1941 asetettiin lähinnä kokeilumielessä itärajalta ja Hangon vuokra-alueen länsipuolelle yhteensä 45 uutta maayhdysmiinaa.

Keväällä 1941 sai merivoimat kaksi uutta, varsin tärkeää alusta, miinalaivat Riilahti ja Ruotsinsalmi, jotka kumpikin täydessä 100 miinan miinakuormassa saavuttivat yli 15 solmun nopeuden, syvyyksen ollessa alle 2 m. Samanaikaisesti oli käytettävissä olevien miinojen määrä noussut yli 2 000 ja Saksasta oli keväällä 1941 tulossa 1 500 EMC eli S/41 I ja 100 RMA miinaa. Lisäksi oli Saksasta luvassa heinäkuussa 450 S/41 I:n lisätoimitus. Nämä huomioon ottaen tehtiin uusia miinoitussuunnitelmia, edelleen samoilla ajatuksilla kuin ennen Talvisotaa, nimittäin käyttäen useita maihinnousua vaikeuttavia tai estäviä miinoitteita.

2.2. Hitlerin strateginen ajattelu

Hitlerin suunnitelmia leimasivat ideologinen rotupoliittikka ja poliittisen "Lebensraum'in" — elintilan — hankinta Saksan kansalle ja itsenäisen talousalueen muodostaminen, joka olisi mahdollisten hyökkäysten tai niiden uhan ulkopuolella.

Hänen ajatuksissaan olleen 'suurgermaanisen valtakunnan' synnyttäminen edellytti aluksi Keski-Euroopassa Saksan sotilasmaantieteellisen aseman varmentaminen liittämällä siihen Itävalta, Böömi ja Puolan käytävä joko rauhanomaisin tai väkivaltaisain keinoin. Länsivaltojen poliittisen eristämisen epäonnistuessa ovat nämä salamasodalla eliminotava. Tämä länteen ulottuva vakauttaminen Saksajohtoisena olivat edellytykset, väkivaltaiseen Neuvostoliiton lyömiseen ja Valkoisen meren — Kaukasuksen linjan länsipuolella olevien alueiden valtaamiseen. Hitlerin ajatelmissa ollut Venäjän vilja-aitan ja raaka-ainelähteiden haltuunsaaminen ja vuonna 1938 aloitetun laivaston Z-suunnitelman rakentamisen valmistuminen olivat edellytyksinä maailmanvaltiuteen.

Odottamattoman nopeiden salamasotamenestysten jälkeen Puolan, Tanskan, Norjan, Beneluxmaiden ja Ranskan valloittamisella ja Italian sotaan liittymisellä kesäkuun lopulla 1940 osoittivat toistaiseksi Hitlerille, että hänen suunnitelmansa ensimmäinen ja toinen vaihe olivat tulleet loppuunsaoritetuiksi. Hitlerin omat strategiset suunnitelmat olivat riippumattomat sotilasjohdon esikuntien suunnitelmista eikä Hitler ottanut heidän laskelmia juuri lainkaan huomioon ja jo kesästä 1940 erosivat suunnitelmat suuresti toisistaan.

Hitler ei hyväksynyt sotilasjohdon sanomaa, että Englantia ei oltu vielä eliminoitu eikä sen takia ottanut vakavasti mahdollista maihinnousua Englantiin ennen sotajoukkojen painopisteen kääntämistä itään. Ilmavoimat olettivat massiivisilla hyökkäyksillään saavan voiton Englannista helpohkosti, jonka jälkeen Saksan maavoimat ylittäisivät Kanaalin leveällä rintamalla joen ylimenohyökkäyksen tapaisesti ja löisivät Dünkirchenissä heikentyneet englantilaiset puolustusvoimat. Merivoimat — ”Kriegsmarine” — , Englannin ”Royal Navy”ä” huomattavasti heikompana, piti suunnitellun ylimenon mahdollisena vain varsin kapealla kaistalla ehdottoman ilmanherruuden vallitessa. Merivoimien nähdessä tilanteen tällaisena kääntyi sen päähuomio Välimerelle Maltaan ja Egyptiin erittäin aralle Pohjois—Afrikan huoltotielle, joka oli brittiläisille varsin haavoittuva alue.

Heinäkuun 31. päivänä 1940 määräsi Hitler puolustushaarakomentajien käskynjoissa syyskuun 15. päivän Englantiin suoritettavan maihinnousun päiväksi. Ilmavoimien tuli elokuun aikana hankkia ehdoton ilmanherruus eteläisen Englannin yllä, jolloin ”Seelöwe” — ’merileijona’ — operaatio mahdollistuisi. Maavoimat saivat samassa käskynjoissa tehtävän keväälle 1941 valmistautua noin viisi kuukautta kestävää Neuvostoliittoa vastaan suunnattua sotaretkä varten.

Ilmavoimien epäonnistuessa ilmanherruuden saavuttamisessa neljäviikkoisesta voimakkaasta hyökkäyksestä huolimatta, piti Hitlerin 17. päivänä syyskuuta 1940 siirtää operatio ”Seelöwe” toistaiseksi. Tällä päätöksellä keskitettiin samalla koko suunnitteluvoima itään suunnattavaa sotaretkä valmistelemaan. Poliittisesti yritti Hitler saada kaikki Euroopan maat mukaan. Espanjan ja Vichy-Ranskan suunnat hän jätti toistaiseksi, koska joutui keskittämään sotavoimansa ensiksi Balkanille ja siellä Italiaa auttamaan.

Idän sotaretken suunnittelussa oli runsaasti ristiriitoja ja sotilasjohto halusi kolmelta taholta edetä Moskovaa kohti ja siten saada Puna-armeija sidotuksi taisteluihin mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Hitlerin päämäärä oli raaka-ainelähteiden nopea haltuunotto, josta johtuen syntyi useita painopisteitä. Merivoimat, suuramiraali Raederin johdolla, ilmaisi useaan otteeseen epäilyksensä kahden rintaman merisodasta ja näki selkeästi Isobritannia merisodan päävihollisena, jota vastaan on keskitettävä niin raskaat pintavoimat kuin sukellusveneetkin. Merivoimien mielestä on Neuvostoliittoa vastaan käytävä sota pidettävä maavoimain sotana, jossa Itämeren haltuunsaaminen vain lisää vihollisista vapaata aluetta koulutustointa varten. Tämän takia oli suunnittelussa varsin runsaasti erimielisyyksiä kaikkien puolustushaarojen välillä.

2.3. Saksan maavoimien ”Barbarossa”-suunnitelma hyökkäystä varten Neuvostoliittoon.

Maavoimien yleisesikunnalle oli Hitler antanut strategiset päämääränsä seuraavasti:

1. Leningradin, Ukrainan ja Donetz-syvänteen ja Moskovan sekä Kaukasuksen öljykenttien valtaaminen.

2. Sellaisen alueen saavuttaminen, josta Neuvostoliiton ilmavoimat eivät voi tehollisesti Saksan valtakunnan aluetta uhata.

Ennen Neuvostoliiton elämänhermon strategisten päämäärien saavuttamista, täytyy — Maavoimien yleisesikunnan mukaan — Puna-armeijan taisteluvoima

tuhota, joka toivottiin tapahtuvan, kun Valkovenäjällä olevat maavoimien joukot ovat tuhottu. Tästä muodostui kolmas päämäärä, operatiivinen päämäärä.

Saavuttaakseen päämäärät oli hyökkäyksen tapahduttava nopeasti ja ennen talven tuloa.

Maavoimien "Barbarossa"-suunnitelmassa oli Pohjoisen armeijaryhmä "Nord'in" tuhottava kahdella armeijalla ja yhdellä panssariryhmällä Baltiassa taistelevat joukot ja vallattava Baltian satamat sekä niihin kuuluvat Leningrad ja Kronstadt ja siten riistää Neuvostoliiton laivastolta sen tukikohdat ja tämän kautta taata Ruotsista rautamalmin merikuljetukset Saksaan.

Keskeinen armeijaryhmä "Mitte'n" tulee kahdella armeijalla ja kahdella panssariryhmällä edetä sivustoillaan suurin voimin ja hajoittaa vihollisen Valkovenäjällä olevat voimat ja yhdistämällä Minskin etelä- ja pohjoispuolitse etenevät nopeat voimansa, vallata Smolenskin alueen ja siten luoda edellytykset, nopeilla voimillaan yhteistoiminnassa armeijaryhmä "Nord'in" kanssa tuhota Baltiassa ja Leningradin alueella taistelevat vihollisen voimat'.

Eteläisen armeijaryhmä "Syd'in" tulee kahdella saksalaisella armeijalla ja yhdellä panssariryhmällä sekä vahvennettuna liittolaistensa voimilla tuhota vihollisen voimat Galitsiassa ja Länsi-Ukrainassa Dneprin länsipuolella.

Suomen alueelta tulee kahden saksalaisen ja yhden suomalaisen armeijakunnan ottaa Murmansk haltuunsa ja edetä Valkoiselle merelle samanaikaisesti kun yksi suomalainen viiden armeijakunnan armeija etenee Karjalan kannasta ja Laatokan kannasta pitkin Leningradin suuntaan.

Yhteensä oli käytettävissä 152 saksalaista ja 37 heihin liittoutuneen valtion divisioonaa Pohjoisen Jäämeren ja Mustan meren välillä 170 Neuvostoliiton divisioonaa vastaan.

2.4. "Kriegsmarine'n" osuus "Barbarossa" suunnitelmassa.

Tammikuun 30. päivänä 1941 esitti suuramiraali Erich Raeder mietintönsä toiminnasta, jonka pääkohdat olivat: uusilla vallatuilla alueilla Danzigin lahdella tulee rannikon varmistaminen olla suoritettu 1. päivään huhtikuuta mennessä. Ensimmäinen sotavuosi oli Itämeren alueen jättänyt melkein täysin varustamatta, koska sota Englantia vastaan oli painopisteittänyt kaikki johtamis- ja huoltopaikat Saksan länsiosaan. Tämän oli myös Saksan ja Neuvostoliiton hyökkäämättömyyssopimus sallinut. Nyt oli sensijaan nopeasti rakennettava rannikon puolustus, omat satamat suojattava ja huollollisesti rakennettava uusi itäänpäin suuntautuva verkosto.

Tammikuussa 1941 olivat harvat taistelukelpoiset suuremmat laivastoyksiköt toiminnassa lännessä Atlantin rannikolla, joihin piti liittyä muut alukset sitä mukaa kun ne tulivat sotakelpoisiksi, mikä tarkoitti, että itäänpäin ei ollut irroitettavissa voimia.

Tätä varten oli mahdollisen Neuvostolaivaston tunkeutumista Itämerelle, lähinnä häiritsemään Hitlerille arkaa teräksen kuljetusta Ruotsista, estettävä ja Raeder'in esitys olikin, että Itämerellä on ryhdyttävä defensiiviseen taistelutoimintaan, mikä saadaan aikaan suurusuuntaisella offensiivisella miinasodalla. Tähän soveltuu Itämeri erityisen hyvin mataline vesialueineen.

Neuvostoliiton merisotilasjohdon pidättyväisen asenteen johdosta katsottiin tulevan toimeen todella vähäisillä varsinaisilla taisteluvoimilla.

Tuloksena oli 6. päivänä maaliskuuta 1941 annettu 'Ohje 1 tapaus "Barbarossa'a" varten', jossa Itämeren operaatiot annettiin tulevalle "Marinegruppe Nord'ille" — 'pohjoisen merivoimaryhmän' — komentajalle, kenraaliamiraali (GeneralAdmiral) Rolf Carls'ille ja hän esitti kolme viikkoa myöhemmin operaatio suunnitelmansa. Tässä oli lähtökohtana ja ainoana realisoitavana operaatioideana käyttää Suomessa sijaitsevia tukikohtia, joista miinanlaskijavoimat ja torpedoveneet iskevästi ja tehollisesti toimisivat. Suunnitelmassa on puututtu erityisen voimakkaasti valaistusolosuhteisiin 60 leveysasteella keskikesällä, josta oli todettu, että yön pituus on vain 50 minuuttia noin 5 tunnin hämärän keskellä.

Miinasodan operaatioidea oli suurien miinakenttien, "Apolda" ja "Corbetha", avulla sulkea noin 30 mpk leveä Suomenlahden suu. Miinoitteilla "Weimar", "Erfurt", "Eisenach", "Coburg" ja "Gotha" suljettaisiin Baltian Punalipun laivaston tukikohdat Liepajassa (Libau) ja Mitaussa sekä Riian lahden kaikki ulospääsyväylät. Tässä arvioitiin saavutettavan herätemiinoitteilla myös psykologinen voitto, koska käytettävissä oli sittenkin varsin vähäisiä miinamääriä. Huolimatta Suomenlahden sulkemisesta miinoitteilla, katsoi Saksan merisodanjohto välttämättömäksi sulkea kolmiosaisella miinasululla, "Wartburg", Itämeri Öölannin ja Memelin väliltä, jotta tällä olisi estetty Neuvostoliiton laivastoa tulemasta Saksan laivaston sukellusveneidän harjoitusalueille eteläiselle Itämerelle.

Toukokuun 6. päivänä antoi Saksan merisodanjohto ryhmä "Nord'ille" tehtävän ja samalla käskytettiin johtosuhteet. Itämeren merivoimien komentajaksi määrättiin risteilijöiden komentaja, vara-amiraali Hubert Schmundt ja hänelle annettiin Suomenlahden operaatioita johtamaan "Führer der Torpedoboote", FdT — 'torpedolaivojen johtajan', kommodori (Kpt z S) Hans Bütow. Rannikon puolustamiseksi tulevilla vallatuilla alueilla perustettiin kaksi johtoporrasta "C" ja "D".

Torpedolaivojen johtajalle annettiin aluksi seuraavat voimat:

— Miinalaivaryhmä COBRA, johon kuuluivat miinalaivat COBRA, KAISER ja KÖNINGIN LUISE,

— Miinalaivaryhmä "Nord", johon kuuluivat miinalaivat TANNENBERG, BRUMMER ja HANSESTADT DANZIG,

— 28 torpedovenettä (Schnellboot) 1., 2. ja 3.S-F1:sta (Schnellbootflotille — torpedovenelaivue). Näihin kuuluivat mm emälaivat TSINGTAU, CARL PETERS ja TANGA.

— 5.R-F1 (Räumbootflotille — raivauslaivue), johon kuului mm emälaiva ELBE,

— 11.Uj-F1 (Ubootsjagdflotille — sukellusveneentorjuntalaivue),

— 3.Vp-F1 (Vorpostenbootflotille — vartioaluslaivue) ja

— 1. Ms-F1 (Minensuchflotille — miinanetsintälaivue).

Osoitettuihin aluksiin ja laivueisiin tuli lisäksi mm 5.S-F1, joka perustettiin juuri sodan kynnyksellä ja muutoksia ennenkuin toiminta alkoi. Lisäksi määrättiin varsin runsas huolto- ja kuljetuslaivasto avustamaan taisteluosastoja.

Risteilijöiden komentajan johtoon jäi Itämerellä mm Miinalaivaryhmä miinalaivojen johtajan komennossa sekä 5.M-F1 (Minenbootflotille — miinanraivauslaivue), sukellusveneitä ym pienempiä taistelualuksia.

Rinnan näiden valmistelujen käytiin neuvotteluja Suomen merivoimien edustajien kanssa.

2.5. Neuvostoliiton laivaston suunnitelmat Itämerellä käytävän merisodan varalle

Neuvostoliiton meristrategian vanhinta, tsaarin ajalta perittyä doktriinia, edusti kontra-amiraali Klado, venäläinen "Mahan", puoltaen ajatusta, että merenherruus voitetaan rannikon merialueilla suurella suurtaistelulaivoista, risteilijöistä ja sukellusveneistä muodostetulla laivastolla. Toisaalta taasen, Venäjän sisällissodan tuloksena ollut vetäytyminen pienelle merialueelle sekä taloudellisten voimanvarojen puuttuminen oli synnyttänyt luonnollisena tuloksena suhteellisen defensiivisen ajattelutavan. Olipa myös vallalla, etenkin nuorempien joukossa, ajatus pienalusten käytöstä edullisempina rannikon taisteluissa, jolloin nojaututtiin suhteellisen paljon, ehkä tahtomattakin Ranskan amiraali Aubée'n ajatukseen ns "Jeune Ecole" — nuori koulukunta —, jolla haluttiin nimenomaan aktiivisuutta kaikkeen merelliseen toimintaan myöhemmin syntyneen "fleet in being" — 'laivasto vaikuttaa olemassaolollaan' ajatusta vastustamaan. Stalinin suuret henkilökunnan puhdistusoperatiot 1930-luvulla aiheuttivat tilapäisen taantumisen nimenomaan doktriinin suhteen ja henkilöstön pelko tulla eristetyksi eli virta sai viedä 'loukkaamatta' korkeinta johtoa.

Puuttumatta Stalinin mittavaan laivaston rakentamissuunnitelmaan vuosille 1938—1942 oli sen yhtenä sittemmin vaikuttavana seikkana juuri Leningradin alueella koulutettava joukko, joka myöhemmin esitti varsin merkittävää painoa Leningrad-motin puolustuksessa. Koulutuksessa oli näet, eräiden lähteiden mukaan, jopa 80 000 miestä uutta laivastoa varten!

Neuvostoliiton Punalaiivaston yliesikunnan uuden esikuntapäällikön, amiraali I S Isakov'in johdolla pidettiin lokakuussa 1940 sekä 2.—10. joulukuuta Moskovassa kansankomissaarin amiraali N G Kusnetsov'in johdolla ja laivastojen sotaneuvoston mukanaollessa johtavassa asemassa olevien neuvottelutilaisuus, jossa selvitettiin saavutetut sotakokemukset ja analysoitiin tilanne ja vahvistettiin suunnitelmat vuodelle 1941.

Tällöin lähdettiin tiedosta, että ei suinkaan mitätön osa Saksan laivastosta toimii koulutuksessa Itämerellä sekä, että varsin nopeasti on Saksan painopiste muutettavissa Pohjanmereltä Itämerelle Kielin kanavan kautta. Tästä oli johtopäätöksenä, että Saksa saa aina aikaan Itämerellä lukumääräisen ylivoiman, josta johtuen päädyttiin ensimmäisen maailmansodan tapaiseen defensiiviseen toimintaan huolimatta ajatuksissa olevasta suurisuuntaisemmasta strategiasta.

Suunnitelma edellytti Suomen- ja Riianlahden suille rakennettavaksi merimiinoin vahvat sulutteen. Näitä suojaamassa olivat Suomenlahden suulla vahvat rannikkopatterit Hankoniemellä ja Osmussaarella ja Itämeren laivaston molemmat Marat-luokan taistelulaiivat, molemmat Leningrad-luokan laivueenjohtajat, joilla kummallakin oli johdettavanaan hävittäjälaivue ja vartioaluksia. Lisäksi tuli Tallinnasta toimia kaksi sukellusveneprikaatia ja Hankosta torpedokutteriprikaati (moottoritorpedovene).

Irbensalmen miinoitteita suojaamaan on rannikkopatterit Sworben niemimaalla ja eteläpuolella Kap Domesnäsissä ja Lyserortissa. Näitä tukevat 'keveiden voimien osasto', johon kuuluu molemmat uudenaikaiset Kirov-luokan risteilijät ja kaksi uudenaikaista hävittäjälaivuetta. Lisäksi tuli Liepajasta toimia offensiivisesti 1. Sukellusveneprikaati.

Itämeren laivastolla oli taistelukelpoisuuden suhteen vaikeuksia. Suomenlahden jäätyamisen vuoksi oli koulutus ja taisteluvalmius tavanomaisesti yli neljä kuukautta

lamassa. Vähemmän jäätymiselle alttiit, rakenteilla olevat tukikohdat Paldiskissa ja Liepajassa eivät pystyneet vielä teholliseen toimintaan. Siten oli myös talvella 1940—1941 miehistöt siirretty suurimmaksi osaksi maihin ja koulutus lähti vasta keväällä uudelleen käyntiin. Henkilökunnan suhteen oli myös vaikeuksia miehittää lukuisat uudet alukset koulutetulla miehistöllä. Tämä toteutettiin jakamalla taisteluelpoisten alusten koulutetut miehistöt uudisrakenteille ja sillä tavalla yrittää saada useampia aluksia yleensä liikkeelle.

Vaikkakin touko- ja kesäkuun aikana tietoja ja osviittoja tulevasta saksalaisesta hyökkäyksestä vastaanotettiin, ei Stalin halunnut uskoa, että Hitler tulisi ryhtymään kahden rintaman sotaan. Siten Stalin antoi maavoimille, kuin myös merivoimille, tiukan käskyn olla antamatta minkäänlaista aihetta Saksalle sotilaallisen väliintuloon.

2.6. Suomen suunnitelmat merisodalle.

Vuosi puolivälistä vuotta 1940 eteenpäin oli Suomelle varsin ankeaa ja epävarmaa aikaa. Talvisota oli suuresti rasittanut Suomen taloutta. Ainoa henkireikä suureen maailmaan oli Petsamossa Pohjoisella Jäämerellä. Suomi oli joutunut maa-alueita luovuttamaan Neuvostoliitolle — ja pahinta oli, josta ei kadun mies ollut niin tietoinen — Suomen johdossa ja vastuussa Suomen turvallisuudesta olevat miehet kantoivat erittäin suurta huolta tästä maasta. Tarkasteltaessa Suomen tilannetta poliittiselta ja sotilaalliselta kannalta oli tultava johtopäätökseen, että Euroopassa taistelevista osapuolista niin Saksa oli ainoa maa, joka Suomea pystyi reaalisesti tukemaan.

Ensikerran vihjailtiin suomalaisille mahdollisesta sodasta Saksan ja Neuvostoliiton välillä 31. 1. 1941. Ensimmäinen poliittinen virallinen yhteydenotto tapahtui kuitenkin Saksan lähettilään Schnurren ottaessa yhteyttä presidentti Rytiin 20. päivänä toukokuuta 1941.

Ensimmäiset sotilaalliset yhteistoimintaneuvottelut olivat 25. päivänä toukokuuta Salzburgissa. Suomen merivoimat olivat esikuntapäällikkönsä, kommodori Svante Sundmanin kautta edustettuina, hänhen johti varsinaista laivastotoimintaa. Täällä sovittiin, että laivaston toiminnasta käydään erityisneuvotteluja Berliinissä 27. 5. 1941. Tässä 9-sivuisessa pöytäkirjassa todetaan Saksan puolelta johtosuhteet sekä, että oli 'ajateltu' 'korkeimman tehon saamiseksi' niinkuin oli aikoinaan toimintaohjeissa sanottu ja että, laivastoasiamiehen toimisto Helsingissä laajennetaan yhteisesikunnaksi laivastoasiamiehen, kontra-amiraali Reimar von Bonin'in johdolla ja Suomesta siirtyä siviilipukuinen yhteisupseeri "Nord'in" esikuntaan Swinemunden. Näissä neuvotteluissa vaihdettiin ajatuksia Neuvostoliiton laivaston toiminnasta mahdollisen kriisin sattuessa. Omasta toiminnasta korostettiin miinasotaa nimenomaan offensiivisena ja tehollisena.

Suomen merisodan suunnitelmat oli kuitenkin uusittava, koska ne perustuivat siihen, että Suomi joutuisi yksin sotaan Neuvostoliittoa vastaan. Merisodan osalta suunnitelmat käsittivät nimenomaan Ahvenanmaan miehitystä, Hankoniemen eristämistä ja aluevesien miinoittamista.

Suuraava ja tärkein neuvottelu toimeenpantiin 6. päivänä kesäkuuta Kielissä. Neuvottelu alkoi ainoan enää Suomesta mukana olleen läsnäolijan muistikuvan mukaan sanoilla 'kuten herrat tietävät, sota Neuvostoliittoa vastaan alkaa yöllä 21.—22. 6. 1941 klo 0300!'

Saksaa edusti neuvotteluissa vara-amiraali H Schmundt'in ja kontra-amiraali R von Bonin'in lisäksi "Nord'in" esikuntapäällikkö, Kapitän zur See (kommodori) Kleber ja Itämeren ilmakomentaja (Fliegerführer Ostsee) everstiluutnantti Wild, Suomea edustivat kommodori S Sundman, merivoimien esikunnan operatiivisen toimiston päällikkö, komentajakapteeni Aimo Saukkonen ja toimistoupseeri kapteeniluutnantti Unto Juuramo.

Näissä neuvotteluissa päätettiin merellisen toiminnan yksityiskohdista, miinasotaa koskevat kohdat olivat:

- viimeistään sodan puhjetessa saksalaiset miinoittavat Suomenlahden suun Ristnan ja Naisaaren välillä. Suomalaiset rannikkopatterit antavat tarvittaessa tulitukea. (Tähän tuli 22. 6. sellainen lisäys, että tulitukea oli mahdollista antaa vain Merivoimien komentajan luvalla.)
- Suomalaiset laativat omat miinoitussuunnitelmansa.

Neuvotteluissa sovittiin saksalaisten alusten sijoittamisesta Suomen saaristoon, luotsauksesta, raivauksesta, tunnuksista ja monista muista laivastoteknisistä asioista.

Miinoitteiden sijoittamisesta oli tiettyjä mielipide-eroavaisuuksia, koska saksalaiset halusivat edelleen ylläpitää ensimmäisen maailmansodan aikaista miinoittamistaktiikkaansa eli harvahkojen miinasulkujen väliin lasketaan runsaasti vaarannoksia. Saksalainen mielipide voitti ja "Apoldan" ja "Corbethan" väliin tuli suomalaisten miinalaivojen laskea kaksi noin 200 miinan vaarannosta.

Suomalaisten kanta oli, että lasketaan erittäin vahvat tiiviit miinoitteet, joiden väliin jätetään omien voimien mm. sukellusveneiden ja moottoritorpedoveneiden vapaita operaatioalueita. Toinen suomalainen ajatus miinoitteiden sijaintien suhteen oli laskea mahdollisimman itään sulutteen, jotta neuvostolaivaston toiminta-alue alusta alkaen tulisi mahdollisimman pieneksi.

Sodan ensimmäisten miinoitteiden tuli toimenpanna siten, että todella saavutetaan voimakas yllätys.

Kesäkuun 12. päivänä 1941 alkoi saksalaisten alusten sijoittaminen Suomen saaristoon ja kaksi päivää myöhemmin saapui täydessä miinakuormassa miinalaivaryhmä COBRA, johon kuuluivat miinalaivat COBRA, KAISER ja KÖNIGIN LUISE Porkkala — Inkoon alueelle. Samana päivänä saapui Saaristomerelle niinkään miinakuormassa miinalaivaryhmä "NORD" johon kuuluivat miinalaivat TANNENBERG, BRUMMER ja HANSESTADT DANZIG. Varmistusvoimat ilmestyivät 18. ja 19. päivinä kesäkuuta. 2.S-F1 (Schnellbootflotille - torpedovenelai-vue) saapui Saaristomerelle, 1.S-F1 Suomenlinnaan (laivueen suoritus, 512 mpk, noin 950 km, 31 solmun keskinopeudella oli varsin mittava) ja 5.S-F1 niinkään Saaristomerelle lyhyeksi aikaa. 5.R-F1 (Räumbootflotille - raivauslaivue) tuli siten, että 1./5.R-F1 ajoi aluksi Turkuun, josta se häädettiin Saaristomerelle ja 2./5.R-F1 Suomenlinnaan, 3.Vp-F1 (Vorpostenbootflotille - vartiovenelai-vue) kahdellatoista kalastustroolarista muutetulla aluksella tuli osin jo ennen sodan alkua mutta pääosin myöhemmin Suomen vesille ja sijoittui Hankoniemen kummallekin puolelle. Huolto-, emä- ja kuljetusaluksia saapui niinkään Suomen vesille yli kaksikymmentä, yhteensä oli noin 50 saksalaista alusta kätkeyty Suomen saaristoon. Täydellistä salattavuutta ei suinkaan saavutettu sillä 'kuiskattu sana kuuluu kauimmaksi'.

Nämä yleiset valmistelut eivätkä kesäkuun alussa Saksan toimeenpanemat runsaat joukkojenkuljetukset jääneet ulkomaailmalta suinkaan huomaamatta. Ruotsin laivasto oli jo 9. 6. hälytystilassa, jolloin Ruotsi mm miinoitti aluevetensä Understen-Märket'in alueella. Syy tähän hälytykseen johtui mm saksalaisten suurista

kuljetuksista Itämerellä kun kesäkuun alkupäivinä siirrettiin yli 43,000 miestä osin ns vaihtomiehistönä Lappiin ja Pohjois-Norjaan. Näistä siirroista oli Saksa antanut ilmoituksen Neuvostoliitolle maininnalla, että tavanomainen joukkojen vaihto Lappiin on käynnissä. Operaatio 'sinikettu 1' ja 'sinikettu 2' ja muut 'ketut' tulivat suoritetuiksi 10 päivässä laskettujen 20 päivän sijassa. Tämän operaation yhteydessä tuotiin Pohjanlahden satamiin yli 32.000 miestä aseineen, varustuksineen ja huoltoineen Suomen satamien kautta.

3. SOTA ALKAA KESÄKUUN 22. PÄIVÄNÄ KLO 0315.

3.1. Saksalais-suomalaiset merimiinoitteet kesäkuussa 1941

Saksalaiset miinanlaskijat olivat, yhtä lukuunottamatta, muunnettu entisistä Itämeren kylpylöiden matkustaja-aluksista vailla meritykistöä oleviksi miinalaivoiksi, eikä niille näissä operaatioissa ollut mahdollista antaa suojavoimaksi tykistöllä aseistettuja aluksia. Tämän takia päätettiin Saksan merisodan johdossa laskea kyseeseen tulevat miinoitteet välittömästi ennen mahdollista sodan syttymistä ja varustaa miinat hidastimilla, jolloin miinat asettuvat toimintaan vasta haluttuna aikana.

Sen jälkeen kun oli käsketty aloittaa sota 21.—22.6.1941 laskivat saksalaiset Itämeren poikki, Memelistä Gotlannin eteläkärkeen, F.d.Minsch. (Führer der Minenschiffe- miinalaivojen johtaja) johdolla miinalaivat PREUSSEN, GRILLE, SKAGERRAK ja VERSAILLES sekä kuusi miinalaivaa 5.M-FI:sta (Minenbootflotille - miinanraivaajalaihue) mm M-31 ja M-208, kolmena yönä 18.-21.6.1941 käsketyt kolme miinoitetta 'Wartburg 1, 2 ja 3', jossa kussakin oli 500 miinaa syvyytettynä 3 m:iin ja 600 raivausestettä syvyytettynä 10 m:iin.

Kesäkuun 19. päivänä oli Suomessa käskytetty operaatio 'kilpapurjehdus' eli Ahvenanmaan miehitys sekä rannikon miinoitteiden lasku, joskin toteutettaviksi vasta sen jälkeen kun todella on todettu Saksan hyökänneen Neuvostoliittoon.

Kesäkuun 21. päivänä tuli koodisanoma "Dortmund I" Saksan laivaston yhteisesikuntaan Helsinkiin, mikä tarkoitti, että toiminta Neuvostoliittoa vastaan alkaa seuraavana yönä kello 0315. Tämä tieto välitettiin merivoimien esikuntaan sinetöitynä viestinä merkinnällä 'saa avata 22.6.1941 klo 0300'.

Yöllä 21./22.6. ennen H-hetkeä kävi heti puolenyön tienoilla miinalaivaryhmä "Nord", johon kuuluivat miinalaivat TANNENBERG, HANSESTADT DANZIG ja BRUMMER varmistusvoimanaan 2.S-F1:n (torpedovenelaivue) veneet S-41, S-43, S-46, S-106, 1./5.R-FI:n (raivauslaivue) veneet R-53, R-54, R-55, R-63, ja R-64, avustusaluksina hinaajat MONSUN ja TAIFUN, laskemassa APOLDA-kentät 1-4 ja APOLDA-vaarannoksen yhteensä 581 miinaa ja 673 raivausestettä. Vaikkakin alukset totesivat laskun aikana useita erityyppistä neuvostoliittolaista sota-alusta ja lentokonetta ei tuntunut toiminta aiheuttaneen huomiota eikä myöskään saaneen uteliaisuuden arvoakaan.

Idempänä laski samanaikaisesti miinalaivaryhmä COBRA, johon kuuluivat miinalaivat COBRA, KAISER ja KÖNIGIN LUISE ja jonka varmistusvoimana olivat 1./5.R-F1:n veneet R-56, R-57, R-58, R-60 ja R-61 sekä 1.S-F1:n veneet S-26, S-39, S-40, S-101, S-102, S-103 ja avustusaluksina hinaajat PASSAT ja FÖHN, kentät Corbetha 1 ja 2 sekä Corbetha vaarannoksen, joihin tuli yhteensä 400 miinaa ja 700 raivausestettä.

Näihin operaatioihin liittyen laskivat 2.S-F1:n veneet S-42 ja S-105 Soelosundiin (Soelosalmi) 12 ja S-44 ja S-104 Moonsundiin (Muhunsalmi) niinkään 12 magneettista pohjamiinaa.

Ilmalaivasto 1:n merilentolaivue 806:n 14 Ju 88 A-5 lentokonetta pudotti yhteensä 27 magneettista pohjamiina Kronstadtin väylälle Kronstadtin ja Leningradin välille aivan sodan syttymishetkellä.

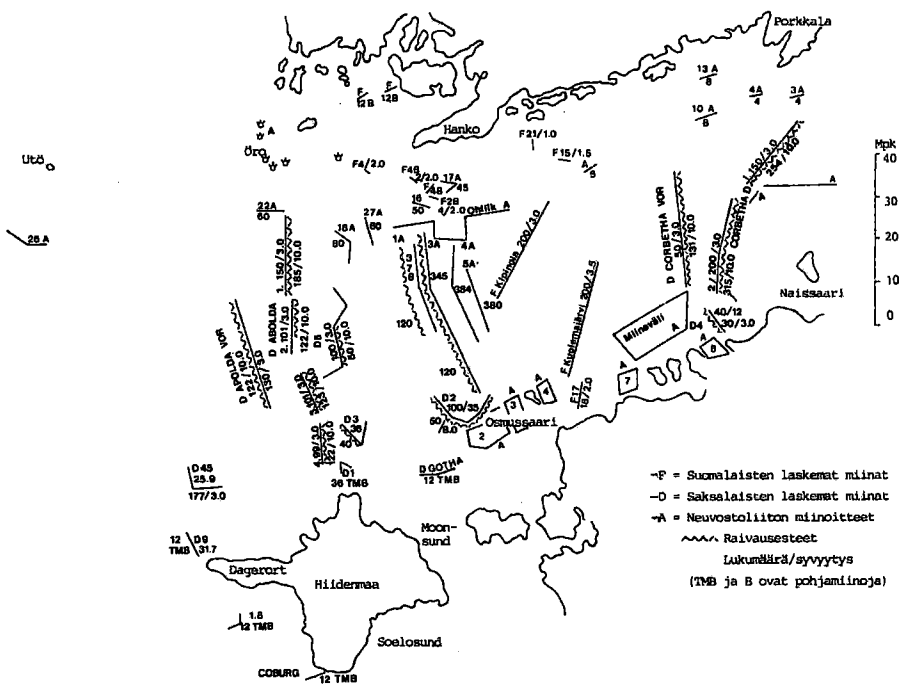
Näiden operatioiden aikana kävivät 5.S-F1:n veneet S-28, S-29, S-45, S-107, S-108 ja S-109 laskemassa Irbensalmen väylälle miinoitteen "Eisenach", Liepajan edustalle miinoitteen "Weimar" ja Windaun edustalle miinoitteen "Erfurt", joihin kuhunkin tuli 12 magneettista pohjamiinaa.

Suomi laski omat defensiiviset miinoitteensa aluevesiensä sisällä aloittaen jo illalla 21. 6. ja jatkaen laskua 23. 6. asti.

Samanaikaisesti eli 22. 6. aamuyöstä kävivät suomalaiset isot sukellusveneet VESIHIISI, VETEHINEN ja IKU-TURSO laskemassa offensiivisia 20 miinan miinoitteita Viron rannikolla käyttäen Saksasta aikoinaan vuonna 1936 ostettuja sukellusveneestä laskettavia miinoja. Mikäli Neuvostoliitto olisi näitä raivaamalla löytänyt olisi toteamus voinut olla, että saksalaiset ovatkin olleet niitä laskemassa.

Kun Suomi totesi olevansa Neuvostoliiton kanssa sodassa, laskivat suomalaiset miinalaivat RIILAHTI ja RUOTSINSALMI Apolda ja Corbetta miinoitteiden väliin kaksi miinoitetta Kipinola ja Kuolemanjärvi, joissa kummassakin oli 200 miinaa. Operaatiota suojaasi 1.S-F1:n neljä venettä, S-26, S-40, S-101 ja S-102 sekä avustusti

Kuva 4: merimiinoitteet Suomenlahden suun alueella vuonna 1941

hinaaja PASSAT. Tämän jälkeen kävivät molemmat miinalaivat vielä 30.6. laskemassa 200 miinan miinoitteen Valkjärvi Jumindan niemen pohjoispuolelle. Tämän ympärille rakennettiin sittemmin ns Jumindan miinasulku.

Saksalaistenkin taholta jatkuivat miinoitteiden laskut varsin vilkkaina. 25./26. 6. laskivat 2.S-F1:n veneet S-42, S-43, S-44, S-104, S-105 ja S-106 yhteensä 36 pohjamiinaa ja miinalaiva Brummer kävi sitä seuraavana yönä laskemassa uuden 100 miinan ja 50 raivausesteen vaarannoksen Apoldan ja Corpethan väliin. Laskua suojasivat 2.S-F1:n veneet veneruoduilla S-43/S-106, S-42/S-106 ja S-44/S-104 sekä lähivarmistusveneinä 5.S-F1:n veneet S-47, S-28 ja S-46. Hinaajat TAIFUN ja MONSUN ovat jälleen valmiina avustustoimintaan. Vilkasta toimintaa oli tosiaan sillä sinä yönä olivat myös yllä mainittu suomalaisten miinalaivojen miinanlasku menossa idempänä. Brummerin kaukosuojana olevat S-43 ja S-106 ajoivat samalla alueella, S-43 klo 0123 ja S-106 17 minuuttia myöhemmin miinaan ja upposivat, miinat olivat pari yötä varemmin Neuvostoliiton miinalaivan Marti'n laskemat.

Kaikkien näiden miinoitteiden lasku sujui ilman Neuvostoliiton aktiivista puuttumista kulkuun.

Heinäkuun aikana jatkuivat miinoitteiden laskut niin saksalaisten kuin suomalaisten taholta. Saksalaiset 5.R-F1:n ja 2.S-F1:n veneet laskivat viisi miinoitetta ja suomalaiset moottoritorpedoveneet pari ja RUOTSINSALMI täydensi Valkjärvi-miinoitteen Muolaa miinoitteella. Saksalaiset kävivät heinä—elokuun vaihteessa laskemassa magneettimiinoja Hiidenmaan länsikärjen edustalle.

3.2. Tilanteen kehittyminen Itämerellä Neuvostoliiton silmin

Neuvostoliiton taholta oli varmaan havaittu aktiivisuutta ja selkeitä hyökkäykseen viittaavia valmisteluja, jotka olivat suunnattu sitä vastaan. Näihin kuuluivat tietysti oman tiedustelupalvelun ilmoitukset, meritse suoritettut kuljetukset Suomeen ja edelleen Norjaan, lisäksi saksalaisen opetusryhmän kotiinkutsuminen Leningradista, kauppasuhteen lamaantuminen ja neuvostoliittolaisen tonniston pidättäminen Saksan satamiin. Tietysti oli selvin merkki joukkojen keskitykset rajalle. Kaikista selvistä merkeistä huolimatta ei Stalin muuttanut antamaansa tiukkaa käskyä. Tästä johtuen siirtyi vasta 19. 6. sotavoimat ja niihin kuuluva Itämeren laivasto valmiustilaan kaksi. Itämeren laivaston pyyntö saada laskea defensiiviset miinoitteet evättiin.

Hälyttävien tietojen vastaanottamisen jälkeen saatettiin 21. 6. noin klo 2340 Itämeren laivasto valmiustilaan yksi, eikä vieläkään sallittu tulenavausta. Vasta kun tieto tuli aamuyöstä 22. 6. saksalaisten hyökkäyksestä leveällä rintamalla, sai Itämeren laivastokin toteuttaa suunnitellun toimintansa.

Kontra-amiraali O Vdovitshenkon johdossa siirtyivät 22./23. 6. miinalaivat MARTI ja URAL suojojavoimanaan laivueenjohtajat LENINGRAD ja MINSK, hävittäjät KARL MARX, ARTEM ja ENGELS, kolme FUGAS-Ik:n miinanraivajaa, sukellusveneentorjunta-aluksia sekä uusi hävittäjä SMELYJ laskemaan suunnitellut miinoitteet Hangon ja Osmussaaren välille.

Myöhään illalla 22. 6. Irbensalmen kautta tullut suojojavoima, johon kuuluivat risteilijä MAKSIM GORKI, hävittäjä GORDYJ, GNEVNYJ ja STEREGUSCHI, purjehti Saarenmaan länsipuolitse kääntyäkseen itään ja liittyäkseen päävoimaan, mutta ajoi edellisenä yönä saksalaisten laskemaan Apolda miinoitteeseen. Hävittäjä

GNEVNYJ menetti miinanräjähdyksessä keulansa ja upposi, risteilijä MAKSIM GORKI ajoi niinikään miinaan ja menetti niinikään keulansa, mutta jäi pinnalle. STEREGUSCHIN paravaanissa eli omassa suojaravaimessa räjähti kaksi miinaa vaurioittaen alusta. GORDYJ sai myös vaurioita suojaravaimessa räjähtäneestä miinasta.

Neuvostoliiton miinoitteet Suomen rannikolla ja eritoten Suomenlahden suulla Hangon—Osmussaaren välillä vahvennettiin seuraavina öinä. Kuun lopulla siirsi Itämeren laivasto miinoittamisensa painopistettä itäänpäin ja miinalaivat laskivat voimakkaita miinoitteita Suursaaren itäpuolelle ja koilliselle Suomenlahdelle, joilla aikaansaatiin defensiivisiä sulkua Kronstadtin tukikohdan eteen.

Yhteensä laskivat Neuvostoliiton miinalaivat Suomenlahden suulle yli 3 000 ankkuroitua miinaa ja noin 500 raivausestettä.

Suomenlahden suun miinoituksilla oli Itämeren laivaston liikkumistilaa suuresti rajoittava vaikutus ja varsin suuri työ panostettiin nyt vihollisen miinoitteiden paikantamiseen ja arviointeihin niiden laadusta. Tässä onnistui aluksi Neuvostoliiton laivasto osin hyvin, joskin miinanraivauksen suunnittelussa tuli vaikeutena esille käytettävissä olevan miinanraivaaja-alusten suuri puute. Neuvostoliiton laivaliikenne Kronstadtin, Hangon, Tallinnan ja Viron saarten tukikohtien välillä oli todella vaikeutunut saksalaisten ja suomalaisten laskemien miinoitteiden vuoksi. Alustappiot pysyivät alussa varsin pieninä miinasuluissa löydettyjen aukkojen hyväksikäytön takia.

Heti sodan alussa oli ollut pakko vetää suojattomista Hangon ja Liepajan tukikohdista sukellusveneet pois maarintaman edetessä ja jo 26. päivänä kesäkuuta oli Liepajan tukikohta tyhjennettävä. Tukikohta ja seisomassa olevat alukset, vanha hävittäjä LENIN, viisi sukellusvenettä ja muita pienempiä yksiköitä tuhottiin räjäyttämällä. Sukellusveneiden siirron yhteydessä Riikaan aiheuttivat saksalaisten miinoitteet Windaun edustalla ja Irbensalmessa ja taistelut saksalaisten torpedoveneiden kanssa tappioita.

Toisaalta Neuvostoliiton FUGAS-raivaajien onnistui vetäytymistä edeltävinä öinä laskea 307 miinaa Liepajan edustalle, joihin myöhemmin kolme saksalaista apualusta upposi.

Samanaikaisesti oli Dünamündeen sijoitettu 'keviden voimien ryhmä', johon kuului seitsemän hävittäjää kontra-amiraali V. P. Drozd'in johdolla laskenut noin 500 miinaa Irbensalmeen. Taisteluissa hävittäjä STOROZEVOJ sai osuman 3. S-Fl:n moottoritorpedoveneen ampumasta torpedosta ja lisäksi menetettiin kaksi alusta, toinen todennäköisesti sukellusvene ja toinen raivaaja.

Saksan kiistattoman ilmanherruuden ja maavoimien etenemisen takia oli 30. päivänä kesäkuuta eteläinen Riianlahti tukikohtineen jätettävä. Koska Irbensalmi ei enää ollut miinoitteiden vuoksi kulkukelpoinen kevennettiin risteilijä KIROV ja siirrettiin kolmen hävittäjän kanssa Muhunsalmen kautta Tallinnaan. Muhunsalmesta toimien jatkoi 'keviden voimien ryhmä' hävittäjillään Riianlahden ja Irbensalmen miinoittamista, jotta estettäisiin saksalaisten etenemistä vesitse. Irbensalmen tukkiminen ei kuitenkaan onnistunut eikä sillä tavalla saatu estetyksi saksalaisten huoltoliikennettä Riikaan. Näissä operatioissa menetettiin ilma- ja torpedohyökkäyksissä uudet hävittäjät SERDITYJ ja SMELYJ ja hävittäjä STRASNYJ sai miinaan ajosta vaurioita. Neuvostoliiton hävittäjät eivät pystyneet teholliseen toimintaan saksalaista huoltoliikennettä vastaan eivätkä saavuttaneet menestystä, josta yhtenä

syynä oli tykistön rajoitettu käyttö hävittäjillä niiden ollessa miinakuormassa.

Neuvostoliiton laivaston ilmavoimat suorittivat runsaasti lentokonemiinoituksia etenkin Hankoniemen länsipuolella Örön vesillä ja Ahvenanmaalla Föglöseen. Etelärannikolla pudotettiin lentokonemiinoja Helsingin ja Kotkan vesille. Lentokonemiinoitukset päättyivät jo 27. päivänä heinäkuuta varastoissa olevien lentokone-miinojen tilapäisen loppumisen vuoksi! Miinoitteet estivät jo suhteellisen lamaan-tuneen rannikkoliikenteen melkein pä täysin.

4. JUMINDAN MIINASULKU

4.1. Tilanne elokuun loppuun 1941

Merivoimat olivat, ilmeisesti kokemukseen nojautuen, odottaneetkin vain varsin vähäistä aktiviteettia Neuvostolaivaston taholta ja voimallisesti korostaneet painopis-teen nopeata siirtämistä Suomenlahdella itäänpäin. Tähän samaan käsitykseen päättyi myös Suomessa olevien saksalaisten laivastovoimien komentaja, Torpedove-neiden johtaja, kommodori Hans Bütow. Havaitun neuvostoliittolaisen liikenteen lamaanuttamiseksi oli Suomenlahdella toki laskettu useita miinoitteita nimenomaan käytetyille kulkuteille. Näistä olivat eritoten suomalaisten sukellusveneiden laskemat vaarannokset Viron rannikon tuntumassa varsin varteenotettavia ja niihin on lisättävä saksalaisten, niin 5. R-Fl:n kuin myös 1. ja 2. S-Fl:den teholliset ja olosuhteisiin nähden suhteellisen mittavat miinoitteet. Suomen taholta laskettu Valkjärvi-miinoite pakotti, ilmitulemisen jälkeen, Punalaivastoa etsimään pohjoisem-pana olevaa miinoista vapaata tietä. Tämä Suomen ilmavoimien toteaman raivaustoiminnan ja siitä vedettyjen johtopäätösten mukaan oli nopeasti saatava aikaan yhteisvoimin uusi varsin voimakas liikennettä estävä miinoite Valkjärvi-miinoitteeseen liittyen.

Heinäkuun lopulla odotettiin Saksan maavoimien läpimurtoa Viron rannikolle, jolloin saarrostusta oli myös ulotettava merialueelle. Tällöin päätettiin aikaansaada varsin tehollinen miinasulku estämään merellisen tien käyttöä. Ajatus yhtyi Valkjärvi-miinoitteen vahventamiseen ja vahvennetulla miinoitteella haluttiin rajoittaa Neuvostoliiton laivaston liikkumatilaa mutta samalla jättää tietty toiminta-alue omille aluksille. Elokuun 6. päivänä tuli ilmoitus, että Saksan maavoimat ovat saavuttamaisillaan tavoitteensa rannikolla ja 8. päivänä elokuuta tuli vihdoin ”Nord’ista” viesti ”Maavoimat laskevat saavuttavansa Viron rannikon Kundan kohdalla 8. 8. 1941, pattereita suunnitellaan Purikarin ja Jumindan niemille. Torpedoveneiden johtaja (FdT) valmistelee välittömästi miinasulun Jumindan edustalle neuvostoliittolaiselle meriväylälle. Toimenpiteet ilmoitettava”. Viesti oli merkinä vilkkaan miinoittamisen alkamiselle.

Suunnitelma oli yksikäsitteinen. Miinoitteen tuli ulottua pohjoisessa Kallbådan majakalta Jumindan niemen edustalla olevalle 20 m:n syvyyskäyrälle asti. Tällä sululla katsottiin meritie Tallinnasta Leningradiin katkaistuksi.

Elokuun 8. ja 9. päivien vaihtuessa laskivat miinalaivat COBRA ja KÖNIGIN LUISE ensimmäiset miinansa Valkjärvi sulun länsipuolelle ja miinalaivat RUOTSIN-SALMI ja RIILAHTI seuraavina öinä omat miinoitteensa. Nämä miinanlaskut toistettiin ja miinoitteita täydensivät raivaajat ja torpedoveneet. Viikossa oli laskettu

889 miinaa ja 379 raivausestettä. Huolimatta tästä todettiin, että Punaluivasto, etenkin matalassa kulkevien raivaajien avulla, pystyivät murtaamaan aukkoja miinoitteisiin, joten suomalaiset ja saksalaiset päättivät yhteistoiminnassa mataloittaa miinojen syvyytykset 3.0 metristä 1,2 tai 1,5 metriin. Raivauslaivue laski useita miinoitteita 19.—26. 8. välisenä aikana samanaikaisesti kuin miinalaivat COBRA, KÖNIGIN LUISE ja RIILAHTI laskivat Valkjärvi miinoitteen länsipuolelle ja 26. 8. yöllä myös itäpuolelle matalaan syvyytettyt miinat. Näissä miinoitteissa oli 482 miinaa ja 357 raivausestettä. Kaikenkaikkiaan oli Jumindan ja Kallbådan välille laskettu kahden ensimmäisen sotakuukauden aikana yhteensä hiukan alle 2 000 miinaa ja noin 770 raivausestettä.

Tässä on todettava, että saksalaiset käyttivät raivausesteitä miinamääriin nähden pääpiirtein suhteessa 1:2, joka taktisesti kertoo, että kentän jatkuva valvonta pintavoimin tai rannikkotyökistöllä ei ollut mahdollista. Suomalaisten vastaava suhde oli noin 1:7, joka kuitenkin yksinkertaisesti johtui siitä, että Suomella ei ollut enempää raivausesteitä käytettävissä. Vähäisten raivausesteiden määrä nopeuttaa jossain määrin raivausta. FdT yhdessä merivoimien esikunnan johdon kanssa totesivat vilkastuneesta raivauksesta, että Tallinnan todennäköinen tyhjentäminen meritse on vain ajan kysymys.

Saksalainen 170 mm tykistö patteri tuli ampumakuntoon 15. elokuuta ja kevyemmät patterit jokunen päivä myöhemmin. Pattereiden vaikutus merelle jäi kuitenkin varsin vaatimattomaksi.

Elokuun kaksi keskimmistä viikkoa vuonna 1941 olivat varsin vilkasliikenteisiä merellä. Huolimatta tästä vilkkaasta meriliikenteestä ei FdT saanut tarpeellista ilmavoimien, Luftwaffen, tukea, ei merialueen tiedusteluun eikä hyökkäyksiin aluksia vastaan. Ainoa todella tehollinen poikkeus syntyi 29. 8. kun 2./Kampfgeschwader 77/Luftflotte 1:n (Ilmaluivasto 1:n pommituslaivue 77:n toinen lentue) 7 JU 88 pommituskonetta olivat lähteneet tehtävänä pommittaa Vienan meren kanavaa, mutta koneiden täytyi huonon sään vuoksi palata. Tällöin otti FdT omalla vastuullaan ilmassa olevat koneet omaan käyttöönsä ja ohjasi heidät toimintaan miinakentissä jumiutuneita aluksia vastaan. Toiminta oli erittäin menestyksellinen, sillä koneet upottivat 5 kuljetusalusta ja lisäksi vaurioittivat 3—4.

Tykistöalusten tarve itäisellä Suomenlahdella oli maavoimien etenemisen myötä tullut varsin suureksi. Elokuun puolivälin jälkeen päätettiin siirtää suomalaiset tykkiveneet UUSIMAA, HÄMEENMAA, KARJALA ja TURUNMAA Hankonien ohi miinakenttien läpi itäiselle Suomenlahdelle. Ensimmäinen yritys tehtiin 25. 8., jolloin kolmen saksalaisen R-luokan raivaajan piti murtaa kulkuväylä miinoitteisiin, mutta joutuivat neuvostoliittolaisten laskemaan kenttään 27 A ja olivat pakotetut palaamaan takaisin. Yritys uusittiin 27/28. 8., jolloin ankara sää esti onnistumisen. Lopullinen läpimurto tehtiin 29. 8. suomalaisten miinalaivojen RUOTSINSALMEN ja RIILAHDEN avatessa väylän tykkiveneille.

4.2. Elokuun tilanne Itämerellä vuonna 1941 nähtynä Punaluivaston kannalta

Maarintaman yleistilanteen kehittyminen elokuun alkuun mennessä pakotti Punaluivastoa tekemään päätös vetää merelliset voimansa Riianlahdelta ja Viron suuremmilta saarilta, jotta toimenpiteellä saataisiin keskitettyä tarpeeksi voimaa

Kronstadtin ja Leningradin meriväylien suojaamiseksi. Vain tällä toimenpiteellä, pääteltiin Itämeren laivaston johdossa, pystytään takaamaan Leningradin tärkeälle aseellisuudelle toimintamahdollisuudet saksalaisten joukkojen edessä Baltiassa kohti tätä kaupunkia.

Tähän päämäärään pyrittäessä oli kaikissa olosuhteissa säilytettävä vihollisen uhkaamat tukikohdat Hangossa ja Tallinnassa ja edelleen pitää miina-tykistöasemaa Hanko—Osmussaari. Aikaisemmin, ennen Liepajan kukistumista, pidettiin vihollisen tunkeutumista niin pitkälle mahdottomana, josta johtuen ei ollut yhtenäisiä suunnitelmia yhteistoiminnasta eri aselajien välillä. Tämä puute oli Liepajan puolustamisessa jo ollut varsin kohtalokas.

Tallinnan puolustamisen suunnitelmien teon yhteydessä todettiin Liepajan puolustamisen katkerat kokemukset. Itämeren laivaston komentaja, vara-amiraali V F Tributs, sai Luoteissuunnan ylijohdolta tehtävän puolustaa Tallinnaa ja mm. sitä varten hänelle alistettiin X. Jalkaväkiprikaati.

Elokuun puolivälissä muuttui Punalaiivastontilanne ratkaisevasti. Saksan uhkaava eteneminen Viron rannikolle oli pakottanut etsimään raivaajien avulla uutta kulkutietä saksalaisen tykistön kantaman ulkopuolelta, ja avaamaan uuden aukon saksalais-suomalaisiin miinoitteisiin. Elokuun 10./11. päivänä pääsi saattue, johon kuului mm. noin 3 500 haavoittunutta kuljettava suuri kuljetusalus VJATSJESLAV MOLOTOV ja saattoaluksina hävittäjä STEREGUSHIJ, FUGAS-raivaaja ja MO-4 lk:n sukellusveneentorjunta-aluksia, Tallinnasta Kronstadtin. Tällöin menetettiin raivaaja BTSC-201 ZARJAD miinanajossa ja MOLOTOV sai myös osuman Suursaaren lähetyvillä miinasta, joskin se pääsi vaurioituneena Kronstadtin.

Elokuun 12. päivänä käski NL:n Luoteissuunnan ylijohdo miinoittaa rannikkove- tensä ja samalla aikaansaada miinoista vapaan väylän keskeisellä Suomenlahdella. Elokuun 14./15. upposi sairaalalaina käytetty moottorialus SIBIRJ saksalaisten ilmahyökkäyksessä, raivaaja BTSC-202 BUJ upposi Suursaaren luona ajettuaan kahteen miinaan. Neuvostoliittolaiset edestakaiset saattueet, joissa lähinnä kuljetettiin saarretuista Tallinnasta, Paldiskista ja saarilta haavoittuneita ja Leningradista täydennysmateriaalia ryhtyivät kärsimään tappioita Jumindan alueen miinoitteissa. Muutetut madalletut miinojen syvyytykset tekivät miinat myös matalassa kulkeville raivaajille vaarallisiksi. Tämä sai näyttönsä, kun yhdeksän kuljetusaluksen saattueesta, jota suojasi hävittäjiä ja FUGAS-raivaajia, keskeisellä kulkuväylällä yritti läpimurtoa 24./25. elokuuta Tallinnasta Suursaareen ja Kronstadtin. Raivaajat BTSC-204 KNECHT, BTSC-212 STAG ja BTSC-213 KRAMBOL, hävittäjä ENGELS ja kolme kuljetusalusta menehtyi miinaan ajojen seurauksina, erät muut alukset menehtyivät saksalaisten ilmavoimien hyökkäyksissä.

4.3. Tallinnan evakointioperation valmistelut elokuussa 1941

Saksalaisten aloittaessa elokuun 20. päivänä 1941 Tallinnan kukistamisen, esitti Itämeren laivaston komentaja, vara-amiraali Tributz Luoteissuunnan ylijohdolle, jolle Itämeren laivasto oli alistettu, ehdotuksia Tallinnan evakoinnista.

Luoteissuunnan ylijohdon perinpohjainen torjuva asenne lamaannutti jokaisen järkevän ja välttämättömän suunnittelutyön, koska yksikään komentaja ei halunnut esittää taistelua välttelevää toimintaa, jonka tuloksena on pyrkimys irroittautua taistelusta. Saksalaisten pyrkimys Leningradiakin piirittämään antoi vihdoinkin 26.

elokuuta aiheen ylimmälle johdolle käskyttää ohjeensa piiritetyn Tallinnan joukkojen evakoinnista meritse Leningradiin.

Suunnitteluun jäi varsin vähän aikaa, ainoastaan 24 tuntia! Suunnittelun taustaksi annettiin tietoja elokuun puolivälissä toteutetusta JvD 168:n elävän voiman onnistuneesta evakoinnista meritse Laatokalla, jossa operaatio toteutettiin siirtämällä aluksi evakoitavat Sortavalasta Valamoon ja sieltä edelleen Leningradin alueelle. Tämä Tallinnan operaatio oli huomattavasti laajempi ja kulki lisäksi uhanalaisemmillä reiteillä kuin Laatokalla. Tarkoitus oli Tallinnasta ja Paldiskista kuljettaa siellä taistelevat Puna-armeijan noin 23 000 taistelijaa ja runsaasti materiaalia noin 200 aluksella, jotka olivat käytettävissä. Kuorma ja irroittautuminen oli suoritettava vihollisen suoran tulen vaikutuksen piirissä.

Merikuljetusta varten 150 mpk:n, noin 280 km, pitkän merimarssin aikana oli alukset jaettava tiettyihin ryhmiin. Toimenpiteellä haluttiin mahdollisimman paljon riskiä pienentää, pelko oli olemassa, että ihmishenkiä ja materiaalia voidaan menettää.

Heikosti aseistettujen kauppa-alusten suojaksi vaati Itämeren laivaston komentaja ilmavoimiensa hävittäjäsuojaa sekä saksalaisten eteentyönnettyjen lentokenttien pommittamista läpimurtopäivänä.

Vihollisen sukellusveneiden torjuntaa varten siirrettiin Laatokalta 16 MO-4 luokan sukellusveneentorjunta-alusta vahvistamaan suojavoimia.

Vara-amiraali Tributz'in käsky oli muodostaa neljä saattuetta, joista ensimmäiseen kuuluivat kuljetusalukset VIRONIA, KALKAPS, JÄRVÄMAA, ALEV, JANA ja ATIS KRONVALDS, jäänmurtaja KRISJANIS VALDEMARS, korjaamoalus SERP-I-MOLOT ja koululaiva LENINGRADSOVJET ja sukellusveneet SC-308, SC-307 ja M-79.

Suojavoimana olivat hävittäjä SUROVOJ, vartioalukset AMETIST, SATURN ja KASATKA, viisi IZORES lk:n hidasta miinanraivaajaa, kaksi MO-4 lk:n sukellusveneentorjunta-alusta ja lisäksi viisi vartiovenettä ja yksi hinaaja.

Toiseen saattueeseen kuuluivat kuljetusalukset KAZACHSTAN, NAISSAAR, IVAN PAPANIN, ERGONAUTIS, SAULE ja EVERITA, verkonlaskijat ONEGA ja VJATKA sekä mittausalus AZIMUT ja kuunari ATTA.

Näiden suojavoimana olivat tykkivene MOSKVA:n johdossa vartiolaiva CAPAJEV, neljä miinanetsijää, yhdeksän hidasta raivaajaa ja kaksi MO-4 lk:n sukellusveneentorjunta-alusta.

Kolmanteen saattueeseen kuuluivat kuljetusalukset LUGA, TOBOL, LAKE LUCERNE, BALSCHAS, ALUSMAA, KUMARI, VTOROJA PJATILETKA, SKRUNDA ja TANKER NO 2, joita suojasivat vartiolaivat URAL ja KOLYVAN, tykkivene AMGUN, neljä hidasta raivaajaa, neljä miinanetsijää ja kaksi MO-4 lk:n sukellusveneentorjunta-alusta.

Neljänteen saattueeseen kuuluivat sukellusvene SC-301, kolme moottorivenettä, kolme kuunaria ja yksi proomu, joita suojasi vartioalus RADVEDZIK, tykkivene M-8 sekä yhdeksän hidasta raivaajaa ja kaksi magneettikalustolla varustettua heräteraiivaajaa.

Näiden lisäksi muodostettiin sota-aluksista neljä liikkuvaa varmistusvoimaa.

Päävoimaan kuuluivat risteilijä KIROV lippulaivana, laivueenjohtaja LENINGRAD, hävittäjät GORDYJ, SMETLIVYJ ja JAKOV SVERDLOV, sukellusveneet S-4, S-5, KALEV ja LEMBIT, nopeat raivaajat BTSC-204, BTSC-205, BTSC-206,

Jälkiosaston tehtävänä oli suojata kolmatta ja neljättä saattuetta niiden länsipuolelta.

Toisen luokan kapteenin (komentaja) I G Svjatov'in johdossa oli kaksitoista miinanetsijää, vartiolaivadivisioona, kuusi torpedovenettä, kahdeksan MO-4 lk:n sukellusveneentorjunta-alusta, pelastusalus METEOR, ja lisäksi kaksi hinaajaa, neljä moottorivenettä ja kaksi kutteria Leningradin laivastoasemalta.

Erikoissuojaosaston toiminta-alueena oli Suursaaren merialue tehtävänä torjua mahdolliset moottoritorpedo-, torpedo- tai sukellusveneiden hyökkäykset nimenomaan Suursaaren vesialueella sekä olla valmiina pelastus- ja muuhun avustustoimintaan.

Muut suunnitellut evakointioperatiot olivat ajan mahdollistamissa puitteissa suoritettu sen sallimassa laajuudessa.

Elokuun 27. päivänä iltapäivällä, silloin kun saksalainen tykistö ryhtyi tulittamaan satamassa ja ankkurissa, 'redillä', olevat alukset, suorittivat Tallinnan puolustajat leveällä rintamalla voimakkaan vastahyökkäyksen ja pystyivät työntämään saksalaiset paikoitellen useitakin kilometrejä taaksepäin.

4.4. Tallinnan evakoinnin toteutus

(Tallinnan evakointi perustuu V I Ackasov'in Marine Rundschau'n numerossa 6/1967 saksannettuun artikkeliin: Die Durchbruch-Operation der Baltischen Rotbanner Flotte von Reval nach Kronstadt sekä lisäksi Ju A Panteleev'in Morskoi Front, Moskva 1965 ja S E Edlinski'n Baltijskij Transportnyi Flot v Velikoj Otecestvenoj Vojne, Moskva 1957 ym)

Tallinnaa puolustavien joukkojen onnistuneen vastaiskun jälkeen 27. 8. alkoi sen ja omaksi motiksi muodostuneen Paldiskin satamissa kuin edustalla olevilla saarilla joukkojen ja materiaalin kuormaus klo 1600 ja kuormatut alukset siirtyivät sitä mukaa ankkuriin satamien suille.

Tulevan kuljetusmuodostelman kärkeen asetui päävoiman risteilijä KIROV, jonka vanaveteen siirtyi ensimmäinen saattue, suojaosasto ja kolmas saattue. Näiden perään piti tulla kahteen rinnakkaiseen jonoon toinen ja neljäs saattue ja loppupäähän läntisimmäksi osaksi jälkiosasto.

Irroittautumisen mahdollistamiseksi ampuivat redillä liikkuvat sota-alukset melkeinpä jatkuvaa sulkutulta, joka esti saksalaisia saamasta satamia haltuunsa. Kuormaamisen ja tyhjentämisen päätteeksi räjäytettiin aamuyöstä 28. päivänä elokuuta sataman laitteet ja puolustusasemat. Eräitä vanhempia aluksia, mm. kuljetusalus GAMMA, entinen miinalaiva AMUR, hinaaja MARDUS, nostokurkia ja rautatievaunuja upotettiin satama-altaisiin, jäljelle jäänyttä sotamateriaalia tuhottiin ja päätteeksi miinoitettiin satamat ja sataman edustat. Tallinnan sataman ja sen edustan miinoittivat vartioalukset SNEG, BURJA ja CIKLON ja raivaaja VAINDLO laskemalla 112 erilaista miinaa.

Puolustuslaitteet, linnakkeet ja sotilaskohteet räjäytettiin, linnakkeet niiden kulutettua ampumatarvikkeensa loppuun.

Osatot, joiden piti heti aamuhämärässä yrittää murtautua Jumindasulun läpi joutuivat nopeasti nousseen koillismyrskyn vuoksi hakemaan suojaa Naissaaren ja Aegnan suojan puolelta.

Varhain iltapäivällä lähtivät osatot vihdoin liikkeelle 12 solmun nopeudella ja

joutuivat välittömästi saksalaisten ilmavoimien hyökkäysten kohteiksi ja klo 2200 oli jälkiosastokin päässyt 15 mpk:ksi venyneiden muodostelmien päähän.

Illan suussa liittyivät Paldiskista lähteneet kuljetusalus BALCHAS, kolme kuunaria, kaksi MO-lk:n vartiovenettä ja viisi raivaajaa muodostelmiin.

Saksalaisten maavoimien 105 mm:n patterit ryhtyivät Wnimsin (Tallinnan koillispuolella) alueelta tullittamaan lähinnä olevaa saattuetta mutta laivueenjohtaja MINSKIN erittäin tarkka tuli vaiensi patterit eikä niiden tulella ollut sen jälkeen sanottavaa merkitystä.

Iltahämmärsään mennessä onnistuivat saksalaiset JU 88 pommikoneet upottaa jäänsärkijän KRISJANIS VALDEMARS ja vaurioittaa kuljetusalus VIRONIA, jossa oli laivaston esikunta, niin, että vartioalus SATURN'in piti ryhtyä sitä hinaamaan. Kumpikin sai vielä samana iltana, neljän muun aluksen (ATIS KRONVALDS, JÄRVÄMAA, ELLA, ALEV) lisäksi osumia miinaanajosta ja kaikki upposivat.

Toisesta saattueesta ajoi kuljetusalus EVERITA miinaan ja upposi, kolmannelta saattueesta upposivat lentohyökkäyksen tuloksena SKRUDA ja LACE LUCERNE.

Seuraava yö, eli 28/29, välinen hämärän-pimeä oli muodostelmille pahin koetuski.

Sota-alusten suojainten ja miinanetsijöiden ja -raivaajien katkaisemien miinojen määrä oli varsin merkittävä eivätkä vartio- ja torpedoveneet saaneet kaikkia ampumalla tuhottua. Suuria vaikeuksia oli erottaa pimeässä ajeltavien hylkytavaroiden joukosta ajomiinat. Historia kertoo, että miinoja estettiin törmäämästä alusten kylkiin käyttämällä riippumattoja, puuseipäitä ja jopa veteen hypäten ja paljain käsin työntäen niitä pois päin.

Näissä, varsin suuren suhteellisen miinatihedden raivaustoiminnassa, kärsivät suuria raivauskalustotappioita edessä kulkevat raivaajat. Raivaimet oli vähän väliä nostettava sisään ja korjattava, mikä aiheutti koko muodostelman nopeuden alenemisen ja jopa pysähtymisen. Nopeuden ollessa pieni eivät sota-alusten omat suojaravaimetkaan toimineet. Tällöin lisääntyi miinaanajovaara suuresti.

Saattueiden ja suojuerien kokoonpanossa oli ensisijaisesti pelätty pinta-alusten ja sukellusveneidän hyökkäyksiä. Juminda-miinasulun läpimurtautumiskohtadan valinnassa oli päädytty, lounaissuunnan ylijohdon käskystä, johon vaikuttivat uhkaavimpana suomalais-saksalaisten pinta-alusten mahdolliset hyökkäykset Suomen saaristosta. Tätä varten käytettiin keskeisen Suomenlahden kulkutietä.

Tästä päätöksestä johtui, että miinat ja ilmavoimien hyökkäykset muodostivat aluksille suurimman vaaran.

Samanaikaisesti kun risteilijä KIROV vaientaa hyvin suunnatulla tykistötulellaan 170 mm:n rannikkopatterit Jumindan niemellä uppoavat sen vanavedessä miinaan ajon seurauksena hävittäjät GORDYJ ja JAKOV SVERDLOV, sukellusvene S-5, torpedovene TKA-103 ja sukellusveneeentorjunta-alus MO-202.

Laivueenjohtaja MINSK, joka torjui kaksi saksalaisten torpedoveneiden (I.S-FI:sta) hyökkäystä sai miinaan ajon seurauksena niellä 650 tonnia vettä ja oli otettava hävittäjä SKORYJ'n hinaukseen. MINSK'ia hinattaessa SKORYJ ajaa miinaan ja uppoaa.

Neljännessä saattueesta menetetään illalla 28. 8. sukellusvene SC-301 ja tykkivene I-18.

Jälkiosastosta menetetään yön aikana hävittäjät KALININ, ARTEM ja

VOLODARSKIJ ja vartioalukset SNEG ja CIKLON. Niistä hävittäjä KALININ pysyi pinnalla kunnes sen miehistö oli pelastettu, jonka jälkeen se upposi.

Yöllä torpedoi VMV 17 kuunari ATTAn, suomalaiset moottoritorpedoveneen toinen puolilaivue kaappaa samana yönä hinaajat PALDISKIN ja I 18n ja pelastavat ajelehtivia haaksirikkoutuneita.

Vaurioituneista miinanraivauskalustoista johtuen ja välttääkseen alusmenetyksiä käski Itämeren laivaston komentaja kaikki alukset ankkuroimaan 29. aamuun asti. Ajomiinoja oli estettävä osumasta ankkuroituihin aluksiin, jotka olivat miinoitetun alueen keskellä suojassa vihollisen torpedohyökkäyksiltä.

Miinanraivaajat BTSC-214 BUGEL ja BTSC-216 uppoavat miinaanajon seurauksena eikä sukellusvene SC 322 palaa tukikohtaansa.

Aamuhämärässä jatkoivat muodostelmat kulkunsa itäänpäin.

Päävoiman saavuttua jo 29. päivän aikana Leningradin alueelle, keskittivät saksalaiset ilmavoimat hyökkäyksensä suojaosaston aluksia vastaan, johon osastoon laivueenjohtaja LENINGRAD johtoalukseksi oli liittynyt. Neuvostoliiton ilmavoimien hävittäjälentokoneiden tulo alueelle ei vähentänyt uhkaa saksalaisten ilmavoimien taholta. Ilmavoimien hyökkäysten tulosten vähentämiseksi käski kontra-amiraali Pantelev sota-alusten käyttää vaihtelevia kulkusuuntia eli mutkailua ja erilaisia nopeuksia, jopa yli 22 solmunkin, ja sillä tavalla kulkea Kronstadtiin.

Tästä johtuen huononi saksalaisten lentokoneiden osumistodennäköisyys huomattavasti ja ne siirtyivätkin hyökkäämään kuljetus- ja apualuksia vastaan.

Päivän aikana upposi pommitusten tuloksena kaksi kuljetuslaivaa, KALPAKS ja VTORIKA PJATILEKA sekä koululaiva LENINGRADSOVJET vasta saatuaan yli sata pomminosumaa.

Korjausalus SERP-I-MOLOT ajoi pahasti vaurioituneena Suursaaren rantaan, kuljetusalus KAZACHSTAN pystyi väliaikaisten korjausten jälkeen ja jättäen 2 300 sotilasta Vaindion saarelle jatkaa matkaansa Kronstadtiin.

Kuljetusalus SAULE pääsee pahasti vaurioituneena Kronstadtiin, kuljetusalukset JANA, NAISSAAR, KUMARI, BALCHAS, AUSMAA ja TANKERNO 2, verkonlaskijat VJATKA ja ONEGIN, mittausalukset MERIKARU ja MERIPOEG tuhoutuivat evakointimatalla yleensä miinaanajon seurauksena.

Vaikka jo 30. päivänä elokuuta Tallinnan evakointi katsotaan loppuunsaoritetuksi on mainittava Suursaaren erikoissuojaosaston varsin suuri työ pelastaessa hylkyjä ja ajelehtivia haaksirikkoutuneita. Saksalaisten ilmavoimien varsin raskaista pommituksista huolimatta pystyi tämä erikoissuojasto pelastamaan eräiden lähteiden mukaan yli 12 000 miestä ja kuljettamaan heidät Kronstadtiin.

4.5. Tallinnan evakointioperaation tulokset

Oliko Tallinnan evakointi menetys vai menestys? Eräitä kysymyksiä voidaan herättää? Voidaan toisaalta katsoa operaation onnistuneen, koska eräiden laskelmien mukaan, varsin vaikeissa olosuhteissa onnistutaan sota-aluksista 78,5 % siirtämään piiritetystä Tallinnasta ja Paldiskista sekä tuomaan Leningradin alueelle yli 18 000 sotilasta, joka sinänsä esitti varsin huomattavaa vahvennusta puolustustaisteluja silmälläpitäen.

Toisaalta Itämeren laivaston yli 60 sota-aluksesta, jotka olivat eittämättä laivaston ydinjoukkoa, menetettiin viisi hävittäjää, kolme sukellusvenettä, kolme

vartioalusta, yksi pelastusalus sekä vähintään kaksi nopeaa miinanraivaajaa, yksi sukellusveneentorjunta-alus ja yksi torpedovene sekä eräitä laivastolle tärkeitä aluksia kuten jäänsärkijä, koululaiva, korjaamoalus ja esikuntalaiva. Toisten lähteiden mukaan oli menetetty ylläolevien lisäksi pari raivaajaa ja jokunen muu pienalus.

Kuljetusalusten tappiot olivat huomattavasti suuremmat. Matkan aloittaneista 67 kuljetus- ja apualuksesta menetettiin 34 alusta, tiedot näistäkin ovat ristiriitaiset. Saksalaiset ilmavoimat upottivat ehkä vajaan kolmanneksen, miina-aseen upottamina oli ehkä runsas puolet ja loput tuhoutuivat torpedohyökkäyksissä tai kaapattiin. Yli 4 000 miestä lasketaan hukkuneen.

Voitaneen kysyä oliko keskeisin kulkuväylä Suomenlahdella oikea valinta? Vain seitsemän meripeninkulmaa pohjoiseen olisi ollut miinojen uhalta vapaa kulkuväylä. Oliko tarpeeksi suuri huomio kiinnitetty kulkuväylän tiedusteluun?

Neuvostoliiton Itämeren laivastolla piti olla tiedossaan, että saksalaisia tai suomalaisia suurempia pintayksiköitä ei ollut Suomenlahdella Hangon itäpuolella sekä, että vain vähäinen määrä keveitä yksiköitä ja moottoritorpedo- tai torpedoveneitä tukeutui Suomenlahden saaristoon.

Oliko uhka-analyysi liian pessimistinen?

Toinen kohta arvostelulle koskee tappioita, jotka syntyivät miina- ja ilma-aseesta johtuen. Olihan jo elokuun alussa laskettavissa, että Tallinna joutuu eristetyksi sekä, että tietyn ajan kuluessa on laskettavissa Tallinnan alueen pakollinen tyhjentäminen. Eikö laivaston johdossa todettu, että päätukikohta tulee eristetyksi sekä, että mereltäkin pyritään miinoittein esim. Jumindan niemen kohdalla eristystä rakentamaan? Eikö näitä miinoittajia Itämeren laivaston toimenpitein olisi voinut häiritä tai jopa estää?

Kolmas kohta arvostelussa voitaneen katsoa liittyvän alustyyppeihin. Yli 200 aluksen eriaikaisia läpimurtoja varten, yli 20 mpk:n leveän miinasulun läpi, oli käytettävissä yhteensä vain 44 miinanetsijää tai -raivaajaa. Yhteistoiminta raivaajien ja etsijöiden kanssa murtautuessa sota- ja kuljetusalusten kanssa miinoitettujen alueiden läpi, ei oltu koskaan harjoitettu eikä edes suunniteltu. Eikö silloin, kun suunniteltiin voimakasta omaa ”miina-tykistöasemaa” omistettu suunnitelmissa ajatusta lainkaan, esim. merikarttojen tutkimusten yhteydessä, vihollisen mahdolliseen toimintaan?

Oliko miinanraivauksen merkitystä vähätelty ja sen sijaan vain Punalipun laivastoa uudelleen rakennettaessa ajateltu vain sitä poliittisena voimatekijänä?

Nämä jälkikäteen ja jälkiviisautena esitetyt kysymykset eivät suinkaan ole tämän päivän kysymyksiä vaan ovat jo tulleet esitetyiksi mm. eräissä Suomenlahden operaatioita kertovissa teoksissa.

5. TILANTEEN KEHITTYMINEN VUODEN 1941 LOPPUUN MENNESSÄ

5.1. Tilanne maarintamalla syys-lokakuun 1941 aikana

Viipurin, vanhan suomalaisen kaupungin 29. elokuuta tapahtuneen valtaamisen jälkeen ja Tallinnan lopullisen kukistumisen päätyttyä parisen päivää myöhemmin, keskittivät suomalaiset ja saksalaiset maavoimansa aluksi Leningradin eristämiseksi.

Eteneminen Karjalan kannaksella edistyi ja Suomen ja Neuvostoliiton vanhan rajan saavuttivat suomalaiset joukot 1. 9. mennessä ja siirtyivät edullisiin puolustusasemiin.

Laatokan pohjoispuolella oli suomalaisten eteneminen alkanut 10. päivänä heinäkuuta ja saman kuun 24. päivänä saavuttivat joukot vanhan rajan ja sieltä jatkui eteneminen 4. 9. kaakkoon. Laatokan ja Äänisen välisellä kannaksella saavuttivat joukot Syvärin 7. 9. ja ylittivät sen mm. Lodeinoje Pole'ssa (Lotinapelto) asettuen sitten edullisiin puolustusasemiin.

Samanaikaisesti oli Saksan Pohjoinen armeijaryhmä jatkanut etenemistään Leningradia kohti. Moskova—Leningradin rautatien katkaisemisen jälkeen Shudovo'ssa elokuun lopulla oli 4. Panssariyhmä syyskuun alkuun mennessä päässyt Neva-joelle ja saavutti 8. syyskuuta Schlüsselburgin — Pähkinänlinnan —, jolloin maayhteys Leningradista muuhun Neuvostoliittoon katkesi. Leningradin huoltaminen tapahtui tämän jälkeen yksinomaan Laatokan kautta vesi- ja myöhemmin jääteitä käyttäen.

Saksan 18. Armeija oli samanaikaisesti piirittänyt Neuvostoliiton 8. Armeijan Oranienbaumin alueelle ja saavuttamalla Suomenlahden rannan Pietarhovin kohdalla katkaissut sen armeijan maayhteyden Leningradiin.

Syyskuun 7. päivästä alkaen ottivat Kronstadtissa ja Nevalla Leningradissa Itämeren laivaston pintavoimat osaa taisteluihin raskaalla ja keskiraskaalla tykistöllään tulittamalla saksalaisten karkijoukkoja. Samanaikaisesti saksalainen maavoimien tykistö ryhtyi vastatykistötoimintaan tulittamalla aluksia.

Tässä vaiheessa oskoivat Hitler ja maavoimien ylijohdo (Oberkommando des Heeres — OKH), että Leningradin piirittäminen voidaan jättää sen kukistumiseen asti yksinomaan jalkaväkijoukoille ja siirsivät panssaroidut ja moottoroidut joukot keskeisen armeijaryhmän (Mitte) eteen tulleita neuvostoliittolaisia joukkoja vastaan taistelemaan.

Hitler pelkäsi, että Neuvostoliiton Itämeren laivasto Leningradiin kohdistuneen uhan lisääntyessä, yrittäisi murtautua Suomenlahdesta Itämerelle ja sieltä edelleen Ruotsin satamiin internoitavaksi. Hän yritti muodostamalla ja keskittämällä kaikki Itämerellä olevat raskaat laivastoyksiköt 'Itämeren laivastoksi' — "Baltenflotte" — saada tällä tavalla estetyksi omassa tilanteen arvostelussaan esille tulleen ajatuksen operaatiosta.

Paikallinen Saksan laivastovoimien komentaja näki tilanteen toisin, nimittäin tehostamalla Jumindan miinasulkua saadaan sama estävä toiminta aikaan. Suomalaisten ja saksalaisten miinalaivojen miinoittaessa ja siten tiivistäessä Jumindan sulkua, suorittivat Saksan ilmavoimien syöksypommittajat — StG. 2 (Sturzkampf-Geschwader — 2. Syöksypommittajalainue) — JU 87 koneilla 21.—24. syyskuuta vuonna 1941 erittäin tehokkaita pommituksia, jotka ratkaisivat Saksalle edullisesti Itämeren laivaston raskaiden pintavoimien liikkumista. Hyökkäyksissä 21. 9. mm. taistelulaiva MARAT ja risteilijä KIROV saivat vakavia vaurioita III/StG. 2:n 1 000 kg pommien osumista eivätkä enää olleet liikkumiskelpoisia.

Tänä aikana olivat saksalaiset joukot myöskin hyökänneet 13. syyskuuta vielä neuvostoliittolaisten hallussa olevia Viron saaria vastaan ja ylittäneet salmet 'joen ylityksen tapaan', koska sopivaa maihinnousun vaatimaa merikelpoista kalustoa ei ollut. Samanaikaisesti suorittivat Saksan ja Suomen merivoimista kootut osastot valeyökkäyksiä, pohjoisesta "Nordwind" — pohjoistuuli, johon kuuluivat mm.

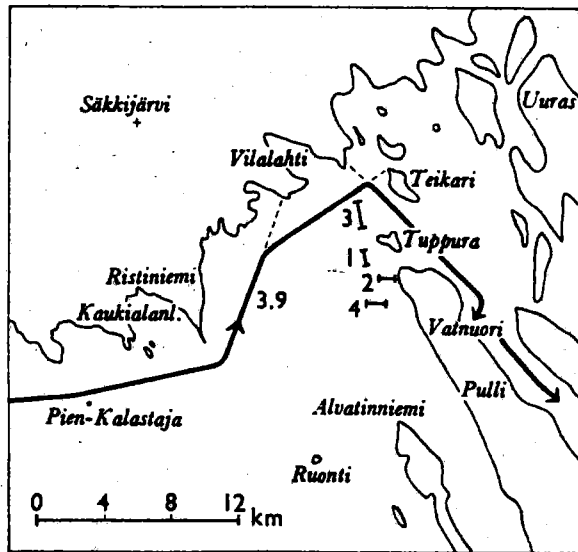
Suomen molemmat panssarilaivat sekä saksalainen miinalaiva, hinaajia ja vartiolaivoja sekä suomalaisia jäänmurtajia ja muita yksiköitä. Tässä operaatioissa upposi Suomen laivaston lippulaiva, panssarilaiva ILMARINEN miinanräjähdysen seurauksena henkilötappioiden ollessa suuret. Muihin valeoperaatioihin ottivat osaa Saarenmaan länsikärkeä kohti lännestä "Westwind" — länsituuli, mm 2. ja 3. S-Fl:t (Schnellbootflotille — torpedovenelaivue), 2. T-Fl (Torpedobootflotille — torpedolaiva — pieni hävittäjä — laivue) sekä kuljetusaluksia. Etelästä hämäsi operaatio "Südwind" — etelätuuli, joka jakautui Riian lahdella suuntautuen "Lell"-nimisenä Saarenmaan eteläkärkeä kohti ja "Nau"-nimisenä Muhunsalmeen, näissä oli lähinnä keveitä voimia, hinaajia ja proomuja.

Lokakuun 5. päivänä pystyi hyökkäyksen suorittanut saksalainen 61. JvD murtaa viimeisen vastarinnan Saarenmaalla ja miehitti 12.—13. päivinä samaa kuukautta myös Hiidenmaan pohjoisimmat osat, josta puolustajat poistuivat Osmussaareen.

5.2. Miinoitukset vuoden 1941 syksyllä

Käytettyjen miinamäärien suhteen verrattain mitätön, mutta taktiselta ajatukseltaan maavoimia tukeva miinoite, laskettiin elokuun lopulla Viipurinlahdella. Näiden miinoitteiden, joissa oli pienehköllä vesialueella 65 miinaa, oli tarkoitus estää tai vaikeuttaa Viipurin alueelle keskitetyn neuvostoliittolaisen voimaryhmän meritse tapahtuvaa poistumista. Miinoitteilla todella katkaistiin merellinen perääntymistie, mutta miinoitteet osoittautuivat pian tarpeettomiksi, vihollinen ei poistunutkaan aluksilla.

Tallinnan evakoinnin jälkeen, jossa Itämeren laivasto siirtyi Leningradin alueelle ja Viron saarten valtaamisen tultua suoritetuksi, jäi edelleen Neuvostoliiton käsiin Hangon niemimaa ja sitä vastapäätä oleva Osmussaari. Siellä rakennetulle 'miinatykistöasemalle' jäi tärkeäksi tehtäväksi valvoa Suomenlahden suun liikennettä

KUVA 6:
Viipurinlahden sulkemiseksi elokuun lopulla 1941 ja 3. 9. käytetty väylä Koiviston mairhinnousoperaatioissa.

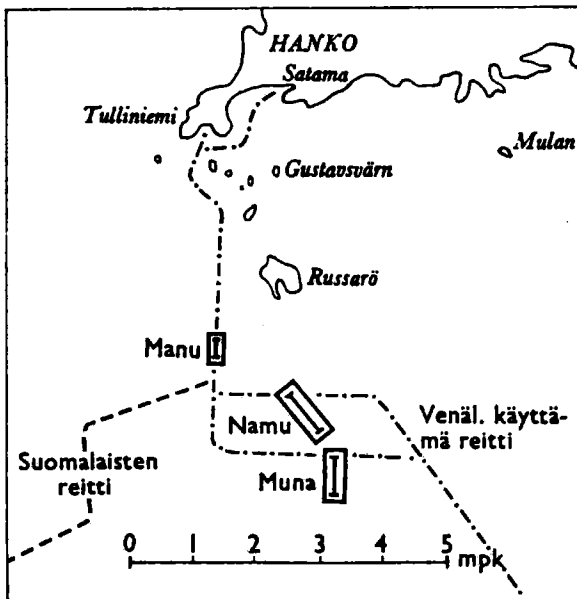
ja etenkin valvoa sota-alusten siirtoja itäiselle Suomenlahdelle. Tunkeutuminen Suomenlahden suun vartioiden ohi oli mahdollista vain huonon näkyvyyden vallitessa, koska kummankin puolen tykistökantamat peittivät toisensa, sekä lisäksi vain tehokkaan saattoraivauksen turvin.

Meritiien löytäminen vallattuun Tallinnaan ja yleensä Suomenlahden suun miinoitteiden läpi oli erittäin vaivalloista. Kauppalaiva HOHENHÖRN siirrettiin 10.—11. 10. ja PORTO ALEGRE 2.—3. 11. Tallinnaan neljän raivaajan murretusta aukosta. Alukset ryhtyivät liikennöimään Helsingin ja Tallinnan väliä. Hiililastissa olevat suomalaiset kauppa-alukset CORONA'n ja MARGARETHA'n saattoivat suomalaiset ja osin saksalaiset raivaajat Suomenlahden suun miinoitteiden läpi 16.—17. 11. Paluumatkalla länteen 21.—22. 11. olivat saattueessa mm. saksalaiset hinaajat FÖHN ja PASSAT ja huoltoalus ERNA, näistä ajoi FÖHN miinaan ja upposi.

Osmussaarelle ei Saksan merisodanjohto pannut paljoakaan arvoa, vaikkakin tämä oli linnoitettu ja Suomenlahden suun eteläinen portinpylväs.

Moskovan rauhassa 12. 3. 1940 Neuvostoliitolle vuokratusta Hangon niemimaasta oli varsin lyhyessä ajassa syntynyt hyvin varustettu vahva laivastotukikohta ja sinne oli rakennettu lentokenttä. Tukikohdan henkilövahvuudeksi laskettiin yhteensä maa-, meri- ja ilmavoimien osalta noin 25 000—30 000 miestä, eräät lähteet mainitsevat siellä olleen sodan alkuvaiheessa jopa 35 000 miestä.

Viron rannikon menettämisen jälkeen muodostui Hangon ja Osmussaaren huoltaminen Leningradin—Kronstadtin alueelta Neuvostoliiton käsissä olevien Lavansaaren ja Suursaaren kautta meriteitse erittäin haavoittuvaksi. Meriliikenne Hankoon oli melkein täysin lamassa lähinnä johtuen suurista tappioista miinakentissä. Miinaan ajon vaaran lisäksi olivat uhkana Suomen puolelta rannikkotykistöpatte-

KUVA 7:
Suomalaisten miinoitteet
Hangon huoltoväylille.

rit, joiden kantaman sisällä yleensä huoltotiet olivat. Sukellusveneillä yritettiin myös huoltaa tukikohtaa, mutta kolmen veneen menetys osoitti sen olevan vähemmän edullinen. Huoltamista ilmavoimien avulla ei voitu myöskään toteuttaa.

Neuvostoliiton käyttämille huoltoväylille laskivat suomalaiset vartiomoottorive-neet elokuun lopulla aivan Hangon tukikohdan tuntumaan, jopa alle kolmen kilometrin päähän tykistöasemista yhteensä 16 miinaa, joista 10 oli magneettista pohjamiinaa.

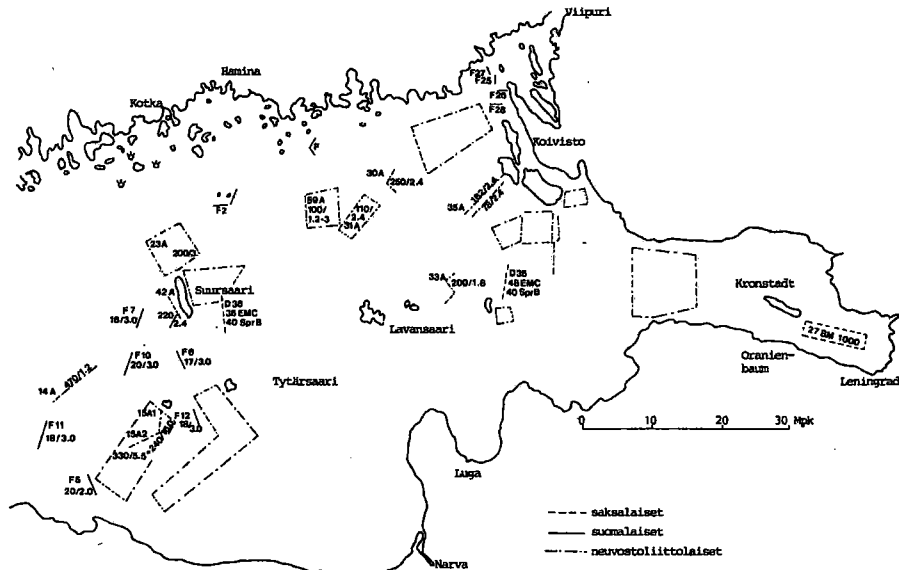
Suomalaiset ja saksalaiset miinalaivat olivat heti Tallinnan evakoinnin jälkeen ahkerasti miinoittamassa ja tehostamassa Juminda-sulkua niin sen itä- kuin länsipuolelta ja etenkin tukkimassa NL:n Itämeren laivaston siihen raivaamia aukkoja.

Miinalaivat ja muut miinanlaskuun käytetyt alukset laskivat 29. päivästä elokuuta viimeiseen miinanlaskuoperaatioon marraskuussa yhteensä noin 1 930 miinaa ja raivausestettä.

Neuvostoliitto täydensi miinoituksiaan itäisellä Suomenlahdella syyskuussa vahventaakseen Kronstadtin ja Leningradin merellistä puolustusta. Tähän vaikutti ilmeisesti osittain Saksan ”Baltenflotte’n” ilmestyminen Ahvenanmerelle. Mm. MO-veneet miinoittivat Tuppuran ja Ristiniemen välisen merialueen 21.—22. 9. ja miinalaiva OKA (aikaisempi MARTI) laski syyskuun lopulla Seivästön länsipuolelle 270 miinan miinoitteen.

Sään muuttuessa syksyiseksi vaikeutuivat miinoitteiden laskut, mutta nimen-omaan myös neuvostoliittolainen raivaustoiminta, joskin he vaikeuksista huolimatta pystyivät ylläpitämään miinavapaita väyliä Hangosta Suursaareen, Lavansaareen ja edelleen Kronstadtin ja Leningradiin. Huonon sään myötä vaikeutui myös

KUVA 8: Miinoitteet itäisellä Suomenlahdella vuonna 1941

merivalvonta niin Suomenlahden Suomen kuin Viron puolelta ja siten ei aina hallittu nimenomaan pienalustilannetta. Tästä johtuen ei aluksi havaittu pienalusten suorittamaa huoltoliikennettä, vaikkakin varsin useasti kuului miinanräjähdysisiä merialueelta.

Ensimmäinen merkittävä havainto laajemmasta alusten liikkeistä tuli 1. marraskuuta kun kahdeksan aluksen saattue tunnistettiin. Saattue oli, olettamusten mukaan, käynyt Hangossa ja paluumatkalla Juminda-sulussa menettänyt kolme kuljetusalusta.

Vankilausuntojen mukaan oli Hangossa elintarvikkeiden osalta varsin huono huoltotilanne ja ampumatarvikkeet katsottiin säästeliäässä käytössä riittävän pääpiirtein tammikuuhun vuonna 1942. Suomalaiset joukot, jotka piirittivät Hankoa pohjoispuolelta eivät suorittaneet varsinaisia hyökkäyksiä, vaan antoivat ajan vaikutta.

Marraskuun 4. päivänä kuului jälleen miinanräjähdysisiä, tällä kerralla Corbetta-sulun alueelta. Tiedusteluun lähetetyt S-veneet palasivat ilmoituksella, ettei vihollista ole näkynyt.

Marraskuun 13. päivänä kuului tällä kertaa Juminda-sululta miinanräjähdysisiä. S-veneitä ei voitu lähettää tiedustelemaan koska alusten syväys yliti samaan kuin miinoitteiden miinojen syvyitys eli 1.2—1.5 m:iin. Vilkastuneen liikenteen johdosta oli vedettävissä johtopäätös, että Itämeren laivasto suunnittelee Hangon evakointia. Tämä sai uuden varmistuksen, kun 22. marraskuuta kuului yhteensä 19 miinanräjähdystä keskeiseltä miinasululta sekä perustelematonta ammuskulutusta Hangon rintamalla.

5.3. Hangon evakointi

(Hangon evakointi perustuu vara-amiraali V F Tributz'in Evakuacija garnizona Chanko, joka on julkaistu Voprosy istorii 41 11/1966, sivut 103—123.)

Punalipun Itämeren laivaston saatua tietoonsa, että saksalaiset syyskuussa olivat muodostaneet operaatioryhmän "Balten-Flotte", oli heillä tietysti heti mielessä, että nämä raskaat yksiköt tunkeutuvat Suomenlahteen ja osallistuvat Leningradin lopulliseen kukistamiseen. Tästä johtui Punalaiivaston varsin tärkeä päätös pitää Suomenlahden suun linnoitukset kaikkiin käytettävissä olevin keinoin. Tätä vahventamaan lähetettiin mm. kuusi sukellusvenettä Suomenlahden länsiosaan ja niillä sekä moottoritorpedoveneillä ja muilla pienaluksilla alkoi miinojen laskeminen suomalaisten ja saksalaisten käyttämille väylille. Todennäköisesti ajoivat näihin miinoitteisiin 24. 9. miinalaiva KÖNIGIN LUISE ja 1. 10. sukellusveneentorjunta-alus UJ-1107.

Vaikean huoltotilanteen takia, ei yksinomaan Hangossa ja Osmussaareissa, vaan myös Oranienbaumin alueella sekä etenkin aluksia kuluttavan huoltotien pituus ja tulossa oleva jäätalvi olivat syinä Neuvostoliiton korkeimman johdon käskylle lokakuussa 1941 evakoida Suomenlahden läntiset tukikohdat. Koska oli selviö, että nimenomaan Hangon puolustaminen lopulliseen evakointiin asti vaatii suhteellisen suurta miesmäärää, oli ratkaistava poiskuljetukset siten, että aluksi evakoidaan siviilihenkilöt sekä taistelutoimintaan vähemmän vaikuttava väki ja viimeiseksi automaattisein aseistetut noin 10 000—12 000 taistelijaa. Evakointi oli tarkoitus suorittaa neljänä suurena saattueena. Kuljetusportaat tiedustelevat edullisinta

kulkutietä samanaikaisesti. Ajallisesti oli tarkoitus toteuttaa kuljetukset marraskuun aikana yleisesti ottaen viikoittain.

Lokakuun 23. päivänä päätti Leningradin rintaman sotaneuvosto, jolle Itämeren laivasto oli alistettu, toteuttaa haavoittuneiden kuljetuksen Hangosta. Vielä samana päivänä siirtyivät kolme nopeaa FUGAS-lk:n raivaajaa mm BTSC-217, BTSC-203 PATRON ja kaksi MO-lk:n sukellusveneentorjunta-alusta Kronstadtista Hankoon. Menomatkalla Hangon lähellä ajoi raivaaja BTSC-203 PATRON miinaan ja upposi. Yleistilanne vaati kuitenkin käskyn muuttamista, ja niiden pitikin ottaa yhden jalkaväkikiprikaatin henkilöstön aseineen ja kuljettaa heidät Oranienbaumin mottiin. Muut laivat saapuivat 499 miehen kanssa Oranienbaumiin. Huolimatta näistä tappioista tämä operatio jäi huomaamatta niin suomalaisilta kuin saksalaisilta.

Hangon evakointi alkoi lokakuun 31. päivänä kun ensimmäinen saattue, 'keveiden voimien komentajan', vara-amiraali V P Drodz'in komennossa, lähti Kronstadtista Hankoa kohti. Yöllä 1./2. marraskuuta osasto kulki Suursaaresta Hankoon ja siihen kuuluivat hävittäjät SLAVNIJ ja STOJKIJ, miinalaiva OKA, FUGAS-lk:n raivaajat BTSC-207, BTSC-210, BTSC-215 ja BTSC-217 ja viisi MO-lk:n sukellusveneentorjunta-alusta. Kolme sukellusvenettä, joista S-9 ja Sts-324 määrättiin Hangon ja S-7 Tallinnan—Helsingin välille suojaustehtävään, jolta Sts-324 ei palannut. Aluksiin kuormattiin yhteensä 4 230 miestä ja kaksi osastoa kenttätykistöä. Paluumatka alkoi 2. 11. illalla. Huolimatta 16 miinan räjähtämisestä suojaraiivaimissa ja miinalaivan OKA ja raivaajan BTSC-210 vakavista vaurioista, saapuivat kaikki yksiköt 4. marraskuuta Kronstadtin. Ennenkuin tämä saattue edes oli palannut, lähti jo II kuljetusporras liikkeelle 2. 11. ja Suursaaresta 3. 11. Tähän kuuluivat hävittäjät SMETLIVYJ lippulaivana ja SUROVYJ, FUGAS-lk:n raivaajat BTSC-205, BTSC-206, BTSC-207 ja BTSC-211, useita MO lk:n sukellusveneentorjunta-alusta ja neljä TK lk:n torpedovenettä. Kuormatessa Hangossa 4. 11. sai hävittäjä SMETLIVYJ suomalaisen tykistön tulesta osumia ja lippulaivaksi tulee SUROVYJ. SMETLIVYJ:ssä on 500, SUVORYJ:ssä 507 ja kolmessa raivaajassa kussakin 260 kuljetettavaa. Paluumatkalla sama alus ajoi Corbetha sulussa kahteen miinaan ja menetettiin. Raivaaja BTSC-205 ja eräät muut alukset pystyivät pelastamaan 350 miestä Hankoon, kun toisaalta muut alukset 1 200 miehen kera saapuivat Suursaaren.

III kuljetusporras valmistautuu lähtöön ja parin päivän tauon jälkeen yöllä 9./10. marraskuuta lähti kolmas saattue Kronstadtista ja Suursaaresta Hankoon kontra-amiraali Moskalenkon johdolla. Osastoon kuuluivat laivueenjohtaja LENINGRAD, hävittäjä STOIKIJ, miinalaiva URAL ja suuri kuljetusalus ANDREJ ZDANOV, joita suojaasi FUGAS-lk:n raivaajat BTSC-201, BTSC-211, BTSC-215, BTSC-217 ja BTSC-218 ja neljä MO-lk:n sukellusveneentorjunta-alusta. Menomatkalla 10. 11. illalla vaurioituivat raivaajat BTSC-217 ja BTSC-218 yhteenajossa ja palaavat Suursaaren. Huono sää pakotti koko saattueen palaamaan aamulla 11. päivänä Suursaaren ja vasta saman päivän iltana oli uusi lähtö länteen, nyt vain kolmen raivaajan suojaamana.

Kaksi lähellä räjähtänyttä miinaa pakotti laivueenjohtajan pysähtymään ja palaamaan kahden raivaajan sitä saattaessa. Samalla alueella ollut ZDANOV ajoi klo 0700 miinaan, yrittäen palata Suursaaren, mutta uppoaa. Marraskuun 12. päivänä palasi loput saattueesta Suursaaren.

Tämän epäonnistuneen yrityksen jälkeen lähti saattue 12. 11. uudestaan merelle

uuden johtajan komennossa. Saattueessa olivat nyt hävittäjät GORDYI ja SUROVYJ, FUGAS-lk:n raivaajat BTSC-206, BTSC-211, BTSC-215 ja BTSC-217, miinalaiva URAL ja neljä MO lk:n sukellusveneentorjunta-alusta. Yöllä 13./14. ajoivat sukellusveneentorjunta-alus MO-301, raivaaja BTSC-206 VERP ja hävittäjä SUROVYJ miinalaivojen RIILAHDEN ja RUOTSINSALMEN aikaisemmin laskemaan uuteen miinoitteesen (Seesjärvi), joista kaksi ensimmäistä uppoavat ja SUROVYJ vaurioituu ja jää raivaajien BTSC-211 ja BTSC-217 paikalleen. Kello 0300 ajaa hävittäjä GORGYJ todennäköisesti Corbetha sulkuun ja uppoaa. Vain miinalaiva URAL, raivaaja BTSC-215 ja kolme MO-lk:n venettä saapuvat 14. 11. Hankoon.

Edellisen portaan suurten tappioiden johdosta päätettiin evakointia jatkaa hitailla raivaajilla ja pienemmillä aluksilla. Nopeiden raivaajien puute oli suuri, sillä kunnossa oli vain 8 FUGAS lk:n nopeaa raivaajaa. Kuljetusaluksina olivat verkonlaskijat ja huoltoalukset. Nämä kulkivat myös lähempänä Suomen rannikkoa kuin aikaisemmin ja pystyvät ottamaan vähemmän evakoitavia kuin aikaisemmin. Suursaaresta lähti 19. 11. verkonlaskija AZIMUT, vartiolaiva VIRSAJTIS ja neljä hidasta raivaajaa TSC-58, TSC-35 MENSINSKI, TSC-42, TSC-KLJUS. Melkein samanaikaisesti saapui Hankoon kaksi nopeaa raivaajaa, joiden saattueeseen kuuluva kuljetusala Nr-548 ja kaksi sukellusveneentorjunta-alusta olivat lumimyrsyksissä palanneet Suursaaren. Paluumatkalle Hangosta lähti 21. 11. saattue, johon kuuluivat verkonlaskija AZIMUT, vartiolaiva VIRSAJTIS, viisi raivaajaa mm. TSC 58, 35, 42 ja KLJUS sekä kuljetusala No 10-MAJA. Yöllä 22. 11. menetetään verkonlaskija AZIMUT ja TSC-35 MENSINSKI Pellingin korkeudella. Muut alukset saapuvat yli 1 500 sotilaan ja 520 tonnin elintarvikemäärän kanssa Suursaaren ja edelleen Leningradiin.

Hankoon saapuvat 23. 11. iltapäivällä kuljetusala No 548-MINNA, vartiolaiva KORALL, raivaaja UDARNIK ja kaksi sukellusveneentorjunta-alusta. Seuraavana päivänä lähtee saattue Hangosta, MINNA:ssa on noin 2 000 sotilasta, muina aluksina ovat raivaajat UDARNIK, KLJUS, vartiolaiva VIRSAJTIS ja muita. Hangon ulkopuolella ajaa raivaaja KLJUS miinaan ja uppoaa. UDARNIK vaurioituu 25. 11. kahdesta miinasta. Jäänsärkijä JERMAK avustaa saattueen 27. 11. Suursaaresta jäiden läpi Leningradiin, jossa puretaan 2 556 miestä ja 380 tonnia elintarvikkeita. Kolmessa viimeisessä saattueessa on kuljetettu Hangosta 4 424 miestä, 18 panssarivaunua, 720 tonnia elintarvikkeita ja 250 tonnia ampumatarvikkeita.

Näiden saattueiden aikana palasi myös miinalaiva URAL, raivaajat BTSC-205, BTSC-215, BTSC-217 ja BTSC-218 sekä kuusi sukellusveneentorjunta-alusta mukanaan 4 588 miestä ja 300 tonnia elintarvikkeita. Näihin aikoihin oli neuvostoliittolainen vartiolaiva-tykkivene-hinaaja LAINE marraskuun 22./23., 24./25., 28./29., 31./1. ja 1./2. joulukuun välisinä öinä tuonut Osmussaaresta 461 miestä Hankoon ja vienyt 543 miestä Suursaaren. Viimeiset 17 miestä lähti puolustuslaitteiden räjäyttämisen jälkeen TK-lk:n moottoritorpedoveneellä 3. 12. itään.

Aika oli tullut viimeisten 12 000 miehen evakoimiseksi Hangosta Leningradiin.

Loppuevakointia varten oli varattu IV kuljetusporras, jonka johtajana toimi vara-amiraali V P Drozd ja se jakautui kahteen osaan. Ensimmäiseen, joka lähti Kronstadtista 29. 11. kuuluivat kuljetusala JOSIF STALIN, hävittäjät STOJKIJ ja SLAVNYI, nopeat FUGAS-lk:n raivaajat, BTSC-205, BTSC-207, BTSC-211,

BTSC-215, BTSC-217 ja BTSC-218, seitsemän MO lk:n sukellusveneentorjunta-alusta ja neljä TK lk:n moottoritorpedovenettä. Alkumatkalla menetettiin siihen kuulunut jäänsärkijä OKTJABR lentopommituksessa. Toinen osa lähti Suursaaresta 31. 11. ja siihen kuuluivat kuljetusalus No-538 MAJA, vartiolaivat VOLGA ja VIRSAJTIS, raivaajat BTSC-210 ja UDARNIK ja sukellusveneentorjunta-alukset MO-405 ja MO-406. Hankoon saapui ensimmäinen osa 30. 11. ja toinen osa tasan vuorokautta myöhemmin. Hangossa olivat alukset kuormattuina 2. 12. iltaan mennessä.

Satamassa oli 15 suurempaa sota-alusta, 2 kuljetusalusta, 18 MO lk:n ja TK lk:n venettä sekä 4 hinaajaa odottamassa lähtökäskyä. Hävittäjissä oli kummassakin noin 600 kuljetettavaa, kussakin nopeassa raivaajassa noin 300, VOLGA'ssa 558 ja pienemmissä aluksissa jopa 50 miestä.

Kello 1800 lähti ensimmäinen saattue, johon kuuluivat kuljetusalus No-538 MAJA, raivaajat BTSC-210 ja UDARNIK, vartiolaivat VOLGA, VIRSAJTIS ja LAINE, sukellusveneentorjunta-alukset MO-405 ja MO-406 sekä neljä hinaajaa. Satamaan jääneet pioneerit ansoittivat teitä ja alueita.

Klo 2130 astuivat hekin aluksiin ja viimeinen saattue lähti liikkeelle. Siihen kuuluivat kärjessä kulkevat raivaajat BTSC-218, BTSC-211, BTSC-215, BTSC-205, BTSC-207 ja JAMB, joita seurasi hävittäjä STOJKIJ, kuljetusalus JOSIF STALIN, hävittäjä SLAVNYJ sekä viimeisenä raivaaja BTSC-217 pelastusaluksena.

Ensimmäisestä saattueesta menetettiin tykkivene VIRSAJTIS Porkkalan länsipuolella joko miinaanajon tai Mäkiluodon linnakkeen tulituksen seurauksena. Tykkivene VOLGA vaurioituu myös miinaan ajon seurauksena, mutta pystyy jatkamaan. Muut alukset saapuivat 3. 12. illalla Suursaareen, josta jäänsärkijä JERMAK avusti ne jäiden läpi Leningradiin.

Toinen osa joutuu pimeässä Corbetha miinoitteeseen. Kärjessä kulkeneet raivaajat BTSC-218, BTSC-211 ja BTSC-215 menettävät raivauskalustonsa. Usean miinan, ehkä kolmen, neljän, räjähdysten jälkeen pysähtyy kuljetusalus STALIN ja kaartaa ohjailukyvyttömänä miinoitteisiin. STALIN'issa oli silloin miinanräjähdysten ja rannikkotykistön tuesta johtuvien osumien vuoksi ehkä eräiden tietojen mukaan jopa noin 4 000 kuollutta aluksella. Saattoalukset pelastivat aluksesta noin 1 500—2 000 miestä, BTSC-205 ottaa noin 160 miestä, BTSC-217 noin 650, BTSC-207, BTSC-120, BTSC-211 ja BTSC-215 noin 500 ja MO lk:n veneet noin 400, tiedot ovat varsin ristiriitaiset. Alus ajelehtii matalikkoon ja 3. saksalainen Vp-FI:n (etuvartiolaivue) alukset pelastavat eloonjääneet ehkä noin 2 000 henkeä.

Tähän päättyi Punalipun Itämeren laivaston Hangon evakointioperaatio. Operaatioon otti osaa 66 taistelualusta ja 22 kuljetus- ja apualusta. Nämä alukset kuljettivat Hangosta, eräiden lähteiden mukaan, 11 taistelukuljetuksella, joista kaksi epäonnistui, noin 23 000 miestä ja noin 1 200 tonnia materiaalia. Näistä sanotaan 16 831 miehen, 18 panssarivaunun, 720 tonnia elintarvikkeita ja 250 tonnia ampumatarvikkeita saapuneen Oranienbaum — Kronstadt — Leningrad -alueelle. Tappioiden näissä operatioissa oli hävittäjät GORDYJ, SMETLIVYJ ja SUROVYJ, FUGAS-lk:n raivaajat BTSC-210, BTSC-206 ja BTSC-201, vartiolaiva VIRSAJTIS, neljä hidasta raivaajaa TSC lk:a, jokunen sukellusveneentorjunta-alus ja moottoritorpedovene sekä kolme suurempaa kuljetusalusta JOSIF STALIN, ANDREJ ZDANOV ja OKTJABR sekä muita pienempiä kuljetusaluksia. Lukuisat sota- ja kuljetusalukset saivat vakavia vaurioita.

Noin 73 %:n onnistuminen evakoinnissa erittäin vaikeissa olosuhteissa osoittaa Punalipun Itämeren laivaston sittenkin hallinneen tehtävänsä.

6. KOONNOS

6.1. Suomenlahden miinoitteet

Vuoden 1941 merisotatapahtumat ryhtyivät saamaan tavanomaisen talvikauden seisahduksen, koska Suomenlahti rupesi menemään jäihin jo marraskuun lopulla, tietysti alkaen itäisten osien sisälähdistä.

Mitään miinoitusoperaatioita ei enää suoritettu, odotettavissa oleva talvi sekä se todellisuus, että miinavarastot olivat Suomessa tyhjätkin tekivät sen, ettei nähty miinoittamisen tarvetta ennen kuin seuraavana avovesikautena. Miinoitteiden paikat seuraavaa vuotta varten lienevät jo syntyneet. Tavanomainen eri merialueilla tapahtuva raivaus jatkui.

Kesän 1941 aikana oli Suomenlahteen laskettu noin 12 000 miinaa, määrä, joka vuoteen 1945 mennessä oli nouseva päälle 60 000. Näistä oli saksalaisten osuus yleensä noin 2/3 osaa ja suomalaisten ja neuvostoliittolaisten osuudet lopusta kumpikin noin puolet. Suomenlahdella ei voida silloin sanoa enää olevan miinoitteita vaan käytännössä tuli koko Suomenlahti miinoitetuksi vuoteen 1945 mennessä.

Miinat ja sulutukset eivät pakottaneet Punalipun Itämeren laivastoa vetäytymään satamiensa linnoitteiden suojaan, mutta pakotti sen siellä pysymään.

6.2. Miinasodan aiheuttamat alustappiot vuonna 1941

Aikaisemmin on käsitelty Neuvostoliiton varsin suuret miinasodan aiheuttamat tappiot. Välilliset tappiot alusupotuksina, satamien hävityksinä jne ovat jääneet tässä vaille käsitteilyä.

Saksa joutui miinasodan takia kärsimään tärkeiksikin katsottavia tappioita. Suomen varsinainen suur tappio keskittyi lippulaivan menettämiseen.

Varsinaiset miinojen aiheuttamat tappiot olivat aikajärjestyksessä:

Miinanlaskun kaukovarmistuksessa olevat S-43 ja S-106 ajavat 17 minuutin välein samassa paikassa 27. 6. 1941 keskiyön jälkeen miinoihin ja uppoavat. Miinat olivat todennäköisesti miinanlaskija MARTI'n viisi päivää aikaisemmin laskemat kentästä A-3.

Saksan kolme miinalaivaa, TANNENBERG, PREUSSEN ja HANSESTADT DANZIG ovat paluumatkalla Suomesta 9. 7. 1941 illalla kun ne, kulkien kapeassa viistoumassa ajavat melkein kaikki samanaikaisesti miinoihin Öölannin eteläkärjen korkeudella ja uppoavat. Miinoitteet oli Ruotsi laskenut Saksan pyynnöstä ja oli niistä virallisesti ilmoitettu, mutta viesti lienee muun liikenteen jalkoihin jäänyt.

Syyskuun 10. päivänä miinanlaskutehtäviin lähtenyt raivaaja R-58 ajaa Suursaaren itäpuolella miinaan ja uppoaa. Alus nostetaan myöhemmin ja palvelee vuoteen 1945 saakka.

Operatio "Nordwind" — pohjatuuli, tuo mukanaan Suomen laivaston sodanajan suurimman alustappion, kun panssarilaiva ILMARINEN, jonka suojaraivaimen tarttunut miina koskettaa aluksen keskikohdan ja räjähtää. Panssarilaiva uppoaa syyskuun 13. päivänä puoli yhdeksän aikaan 7½ minuutissa. Henkilötappiot olivat suuret.

Varhain hämäysoperaatiota seuranneena aamuna räjähtää Katajanokan sotasatamassa juuri mereltä palanneet kolme raivaajaa R-60, R-61 ja R-62. Räjähdysten syyksi epäillään tihutyötä. Vaikkakaan näitä aluksia ei suoranaisesti menetetty miinaan ajon seurauksina niin niiden panos Suomenlahden miinoittamisessa oli merkittävä. Tämän jälkeen 1./5.R-Fl ei enää pystynyt vahventamalla teholliseen toimintaan, sillä sen 7 veneestä oli neljä menetetty joko miinaanajon tai räjähdysten seurauksena ja yksi karilleajon johdosta.

KÖNIGIN LUISE ajaa 25. 9. iltapäivällä paluumatkallaan Helsinkiin miinoitusoperaatiosta Helsingin matalan (Äransgrund) lähellä miinaan ja uppoaa. Miina on ilmeisesti joko neuvostoliittolaisen sukellusveneen tai epätodennäköisemmin torpedovenen laskema.

Sukellusveneentorjunta-alus UJ 1107 11.UJ-Fl:sta (sukellusveneentorjuntalaivue) ajaa Hangon edustalla miinaan ja uppoaa. Miina lienee neuvostoliittolaisen torpedovenen laskema.

Suomalainen pieni raivaaja KUHA, myöhemmin KUHA 1, ajaa 3. 11. ollessaan raivaamassa Koiviston salmessa miinaan, vaurioituu mutta sen saamat vauriot voidaan korjata.

Miinalaivojen pelastusaluksiksi ja hinaajiksi varatut saksalaiset FÖHN ja PASSAT, jotka 14. 9. 1941 Katajanokan räjähdyksessä ovat saaneet vakavia vaurioita, siirretään ensimmäisessä Suomenlahdella länteenpäin kulkevassa saattueessa 21.—22. 11., alukset kulkevat illalla raivaajien avaamalla kulkureitillä. Hangon edustalla keskellä Suomenlahtea FÖHN, jolla oli PASSAT hinauksessa eksyy raivaamattomalle alueelle ja ajaa miinaan upoten. Miina lienee neuvostoliittolaisten Hangosta lähteneiden moottoritorpedoveneiden laskemasta miinoitteesta.

Yhteys- ja miinalaiva PUKKIO ajaa 28. 11. 1941 Koiviston salmessa miinaan ja uppoaa vieden mukanaan 31 henkilöä. Miina oli todennäköisesti neuvostoliittolaisen sukellusveneen laskema.

Menetettyjen alusten ja nimenomaan sota-alusten korvaaminen ei ollut yksinkertaista eikä tehokkaita aluksia menetettyjen tilalle löytynytäkään.

Sodan myöhemmässä vaiheessa syntyi lisää tappioita miinaanajojen seurauksina.

6.3. Saksan merisodanjohdon vuoden 1941 Itämeren näkemysten tarkastelua

Saksan merisodanjohdo ei pystynyt käytettävissä olevin voimin tukemaan maa- eikä ilmavoimien Barbarossa-suunnitelmaa. Raskaammat taisteluyksiköt olivat sidotut toimintaan Atlantilla, ulottuihan Saksan merialue Espanjan rajalta etelässä aina Petsamoon pohjoisessa. Taisteluyksiköistä olivat käytettävissä olevat torpedoveneet (Schnellboot) joutuneet rajoittamaan ajotuntejaan voimallisesti jo osittain jopa ylittämään paljonkin huoltoaikojaan.

Neuvostoliiton Itämeren laivastolta ei odotettu suurta aktiivisuutta, joten oletettiin tulevan toimeen verrattain heikoilla voimilla ja niillä, yhdessä Suomen laivaston kanssa aikaansaamaan suhteellisen tasapainoista voimasuhdetta Itämeren rajoitetulla merialueella.

Itämeri on saksalaisen kannan mukaan rannikkovesistöä, jolloin miina on varsin sopiva ase. Sillä voidaan meriolosuhteen maantieto muuttaa oman mielensä mukaisesti. Kysymys, onko valoisista öistä huolimatta siirryttävä offensiiviseen

miinasodankäyntiin vai pysyteltävä defensiivisessä ja vain siirtää miinalinjoja Itämerellä yhä itäänpäin oli suuri kysymys. Rautamalmin kuljetukset Pohjanlahdelta Saksaan ja Lapin armeijan huoltotien turvallisuuden takaaminen sekä, mitä olletikin tärkeänä, eteläisen Itämeren rauhoittaminen lähinnä sukellusveneiden harjoitusalueeksi, aiheuttivat ilmeisesti ratkaisuksi defensiivisten miinoitteiden käytön keskeisellä Itämerellä ja offensiivisen vain Riianlahdella ja Suomenlahden suulla. Omien satamien suojaaminen miinoitteilla lienee ollut myös ajatuksissa. Tässä on selvästi nähtävissä I maailmansodan Itämeren merisodan opetukset ja nimenomaan tässä suhteessa Venäjän silloin varsin offensiivinen käyttäytyminen, kylläkin englantilaisten Itämerellä olevien sukellusveneiden avulla, miinasodankäynnin alalla vuosina 1914/1915/1916.

Todellisuudessa kaikki nämä defensiiviset miinoitteet, jotka Ruotsin avulla Ruotsin puolellekin voitiin pidentää, esittivät varsin vähäistä merkitystä Neuvostoliiton toiminnalle, mutta aiheuttivat sensijaan omille voimille ikäviä tappioita.

Maarintaman tilanne pakotti Neuvostoliiton laivastoa nopeaan toimintaan sen joutuessa tyhjentämään vasta saamansa tukikohtat Liettuassa ja siirtämään toimintansa Suomenlahdelle.

Suomenlahdellakin oli Neuvostoliiton Itämeren laivasto pakotettu, maarintaman tilanteen takia, vetäytymään ja siten siirtyi miinasodankin painopiste yhä itäänpäin. Keskikesän Apolda ja Corbetta miinoitteiden, joihin on liitettävä myös Kipinola ja Kuolemanjärvi, laskeminen tapahtui tavallaan kaikki Suomenlahden suulla. Täältä siirtyi miinoitteiden painopiste Valkjärvi sulun ympärille elokuussa Juminda-sulkuun. Juminda-sulun kokonaismiinamäärällä noin 3 000 miinalla ja noin 1 500 raivausesteellä, ei sittenkään tullut ylivoimasta estettä, joskin miina saneli suuresti mitä taktiikkaa ja tekniikkaa oli käytettävä koskien kaikkien alustyyppien kulkua. Tässä on huomattava, että niin Neuvostoliiton tukikohtien huoltokuljetusten kuin evakoiden osastojen oli pakko aina murtautua miinoitteiden läpi. Miinosten suhteellinen tiheys oli paikoitellen vain 8—10 metriä, joka aiheutti Neuvostolaivastolle noin 60 aluksen tappiot. Lukuun on lisättävä hetkellisesti esiintyvien ilmavoimien hyökkäysten tulokset aivan samalla tavalla kuin sukellusveneiden ja torpedoalusten sittenkin vähäiset upotukset.

12 000 miinan ja raivausesteen käytöllä Suomenlahdella vuonna 1941 oli todella kulutettu huomattavasti miinavarastoja ja jopa yli suunniteltuja määriä. Herää kysymys miksi ei tehokkaammin estetty miinoitteiden raivausta miinankulutusta ajatellen? Nimenomaan tavanomainen valvonta siihen liitettyine pintatiedusteluineen olisi ehkä voinut vielä tehollisemmän tuloksen tarjota. Vertailtaessa tiedot tämän päivän miinasotaan, jossa käytettävissä on huomattavasti vaikeammin raivattavia ja moninaisempia miinosten laukaisukoneistoja monihaaraisine kombinaatioineen on kuitenkin todettava, että miinamäärä ja saavutettu tulos vuonna 1941 oli varsin merkittävä.

6.4. Neuvostoliiton Itämeren laivaston toiminta vuonna 1941 nimenomaan miinasodan kannalta tarkasteltuna

Neuvostoliiton sotavoimien toiminta noudatti Stalinin ja korkeimman johdon (STAVKA) määräämiä suuntalinjoja.

Lukumääräisesti ylivoimaisen ja hyvin varustettujen Saksan sotavoimain eteneminen varsin laajalla rintamalla pakotti usein varsin yllättäviin tilanteisiin,

joista voitaneen nähdä Itämeren laivaston meri- ja ilmavoimille seuraavat tehtävät:

— Puna-armeijan pohjoisen siiven varmistaminen merialueella sulkemalla Suomenlahti, suojaamalla Leningradia meren puolelta ja estämällä vihollisen mahdolliset maihinnousut omien joukkojen selustaan.

— Maavoimien tukeminen rannikko-, joki- ja järviolueilla sekä Itämeren avonaisten rannikoiden edustalla.

— Rintamalinjan siirtyessä yhä lähemmäksi vasta saatuja Itämeren laivaston uusia tukikohtia, niin niiden suojaaminen saksalaisten ilma- ja maavoimien hyökkäyksiltä.

Näiden ohjeiden mukaan oli selvästi nähtävissä Itämeren laivaston varsin kiinteä yhteistyö nimenomaan maavoimien kanssa. Organisatorinen edellytys saatiin kun aluksi alistettiin laivasto Luoteissuunnan johdolle ja myöhemmässä vaiheessa Leningradin rintamalle.

Tarkasteltaessa Itämeren laivaston toimintaa annettujen tehtävien mukaan on todettavissa:

Suuret taisteluyksiköt eivät ottaneet osaa taisteluihin vaan ne vedettiin jo kesän kestäessä Leningradiin. Siellä tuli niiden raskas ja järeä tykistö oikeuksiinsa puolustettaessa Leningradia. Vaikkakin esim taistelulaiva MARAT usean pommiosuman jälkeen upposi, tosin kylläkin matalaan veteen, jäi osiltaan sen järeä, raskas ja kevytkin tykistö taistelukuntoiseksi ja otti osaa tykistötaisteluihin.

Neuvostoliiton hävittäjät toimivat erittäin aktiivisesti tulittaen sodan alkuvaiheessa nimenomaan saksalaisia maavoimien pattereita ja varmistivat useasti vetäytymiset rannikkoa pitkin tai piiritetyistä tukikohdista. Niiden toiminta ei suinkaan aina päässyt täysin oikeuksiin, kuten esim Riianlahdella, jossa kannella olevat miinat estivät raskaampien tykkien tehollista käyttöä. Toisaalta pystyvät ne vähäisemmälläkin tulituksella häiritsemään saksalaisten raivaustoimintaa. Näissä operaatioissa menetti kuitenkin Itämeren laivasto kaksitoista hävittäjää ja kolme vartio/torpedolaivaa.

Sukellusveneaseella ei ollut sille ominaista onnea. Ne yllätettiin nimenomaan sodan alussa liian lähellä rintamaa olevissa tukikohdissa. Yhteensä menetti Itämeren laivasto lähinnä Liepajan evakoinnin yhteydessä yhdeksäntoista venettä miinaan ajoin, torpedoalusten hyökkäysten tai oman tahallisen upottamisen tuloksena. Näiden lisäksi upposi seitsemän venettä miinoitus- tai huolto-operaatioissa.

Sukellusveneeseen ainoat upotukset vuonna 1941 olivat saksalainen sukellusvene U-144 ja kolme pientä kauppa-alusta. Mahdollisesti opposivat saksalaiset KÖNIGIN LUISE ja UJ-1107 sukellusveneiden laskemiin miinoihin.

Sukellusvenevaaran katsoi Saksan merisodanjohto niin pieneksi, että jo kymmenen päivää sodan alkamisesta kauppa-alukset saivat kulkea ilman saattoa Itämerellä. Syyt sukellusveneeseen vaillinaiseen tehoon on löydettävissä koulutetun henkilöstön vähälukuisuudesta, joka oli ymmärrettävissä kun tiedetään suurisuuntaisen sukellusveneiden rakennusohjelman vaatiman koulutetun henkilöstön ja talvikauden koulutuksen osittaisen taun.

Meri-ilmavoimien toiminta oli myös vaatimaton. Hyökkäykselliseksi toiminnaksi on nähtävä varsin runsas lentokonemiinoittaminen, joka ulottui Suomen vesillä aina Ahvenanmaalta Kotkaan. Ilmavoimat eivät pystyneet antamaan tarpeellista hävittäjäsuojaa esim Tallinnan evakoinnin yhteydessä eikä hyökkäyksillä lamaannuttava saksalaisten hallussa olevia lentokenttiä, niinkuin oli suunniteltu.

Itämeren laivasto oli sodan syttymisen aikaan miinoittanut Hangon—Osmussaaren välin noin 3 100 miinalla ja noin 500 raivausesteellä. Lisäksi miinoittivat he myös omien linnakkeidensa vesiä. Tässä laivasto sai, tehtyjen etukäteissuunnitelmien mukaan toimia ja pystyivät näin sulkemaan Suomenlahden suun. Koska kuitenkin saksalaisillakin oli sama operatiivinen päämäärä Suomenlahden sulkemisessa ei näitä miinoitteita yrittänyt kumpikaan väkisin murtaa ennen kuin vasta myöhemmin syksyllä ja silloinkin lähinnä kauppamerenkulkua varten.

Itämeren laivasto lasi edelleen runsaasti miinoja Suomenlahden itäosiin ja Kronstadtin ympärille suojaamaan Leningradin aluetta mereltä tapahtuvaa hyökkäystä vastaan. Riianlahdella eivät Itämeren laivaston miinoitteet päässeet tulemaan oikeuksiinsa, koska saksalaisilla oli silloin jo lahden eteläiset rannikot hallussaan, eivätkä miinoitteet pystyneet Riikaan suuntautuvia huoltokuljetuksia estämään. Tästä huolimatta jatkoi Itämeren laivasto miinoitteiden laskua lahdelle ja pohjoiselle väljälle sekä omien tukikohtiansa edustoille ja offensiivisesti osin Suomenlahden meriväyliä suille.

Noin 8 000 Itämeren laivaston miinoihin menettivät saksalaiset 8 ja suomalaiset 3 sota-alusta, lisäksi opposi 10 kauppa-alusta.

Saksalais-suomalaisiin miinoituksiin nähden olivat Itämeren laivaston omat raivausvoimat liian heikot. Nopeista raivaajista, joita oli 18, menetettiin 10 ja lisäksi 14 apumiinanraivaajaa tai hidasta raivaajaa.

Sodanjälkeisessä kirjallisuudessa nähdään vuosi 1941 useasti kummaltakin puolelta 'menetettyjen mahdollisuuksien vuodeksi'. Offensiivisemmalla strategialla olisi voitu, niin ajatellaan tänä päivänä, mahdollisuuksia paremmin ottaa huomioon. Itämeren laivaston suhteen on kuitenkin nähtävä tämä mahdollisuus osittain rajoitetusti, koska Puna-armeija ei pystynyt hillitsemään Saksan etenemistä, jolloin laivaston tukikohdat nopeasti joutuivat hyökkäysuhalle alttiiksi. Tämä kuvaa selkeästi kuinka riippuvainen laivasto oli tilanteesta maarintamalla.

Käytettävissä olevat miehistöt käyttökelvottomista aluksista ja uudisrakenteita varten olevat, koottiin merijalkaväkyksiköiksi ja taistelivat he Puna-armeijan kanssa rinnan etulinjassa. Yksin Leningradin puolustukseen ottivat osaa, maataisteluihin näin organisoituina, syksyllä vuonna 1941, yli 80 000 merisotilasta ja lisäksi oli huomattava tykistölinen panos taistelua tukemassa.

Tutkittaessa tilannekarttoja hyökkäyksestä vuonna 1941 on todettava kuinka Hitlerin salamasota joutuu hidastamaan etenemistään Baltian meritukikohtien edessä ja kuinka huomattavan paljon rintamalinja piteni ja satoi ylimääräisiä joukkoja. Saksan Wehrmacht'in syyskuun alussa aloittaessa Leningradin piirityksen oli vajaat 500 km lännempänä melkein 100 000 saksalaista tai suomalaista sotilasta sidottuna taisteluihin Itämeren laivaston tukikohtia vastaan Tallinnassa, Hangossa ja Viron saarilla.

Täten oli Itämeren laivasto, huolimatta kalustotappiostaan, määrätietoisesti jarruttanut saksalaisten etenemistä, pystynyt auttamaan Leningradin hallussa pitämistä ja luonut itselleen mahdollisuuden kehittää alusyksiköitään seuraaviin tuleviin sotatoimiin.

6.5. Saksalais-suomalaisen yhteistoiminnan tarkastelua vuodelta 1941.

Yhteistoiminta saksalaisten ja suomalaisten välillä oli ns koaliittio, kuten valtio-oppineet sanovat, kun on kyse samansuuntaisten etujen luomasta yhteistoimin-

tasuhteesta. Tämä suhde poikkesi monella tavalla Saksan muista liittolaissuhteista nimenomaan siinä, että Suomi säilytti koko ajan tietyn vapautensa.

Kaikesta huolimatta oli yhteistoiminta varsin tiivistä ja yleisesti kitkatonta vuonna 1941. Toiminta oli koko ajan suunniteltua vaikkakaan sopimuksia ei ollut.

Neuvottelut Suomen ja Saksan välillä Kielissä kesäkuussa 1941 antoivat erittäin selkeän taustan merisodankäynnille. Saksan Torpedolaivojen johtaja — ”Führer der Torpedoboote” — kommodori, ”Kapitän zur See”, Hans Bütow, esikuntapäällikkönsä komentajakapteeni, ”Korvettenkapitän”, Edward Wegener avulla johti Saksan merivoimia Suomenlahdella ja Merivoimien komentaja, kenraalimajuri Väinö Valve, esikuntapäällikkönsä, kommodori Svante Sundman’in ja Merivoimien esikunnan operatiivisen toimiston päällikön, komentajakapteeni Aimo Saukkosen avulla johti meripuolustukseen osallistuvia suomalaisia joukkoja.

Keskenäisen toiminnan varmistamiseksi olivat esikuntien operatiiviset osat myös alueellisesti lähellä toisiaan, Westendissä, jolloin myös taattiin hyvä kanssakäyminen ja välitön johtajien välinen kosketus.

Vuonna 1941 oli yhteistoiminta erinomaisen hyvä, etenkin alemmissa portaissa. Eräitä katsantokantojen poikkeamia oli, samaten nähtiin tiettyjä eroavaisuuksia. Nämä olivat realiteettejä koska oli kahden eri maan laivastoista kyse. Toinen suurentunut varsin nopeasti ja varustautunut uudella aseistuksella, toinen pienvaltion säästöbudjetilla aikaansaatu. Toinen halusi toimia suurilla valtamerillä, toisella olivat vain mielessä kotirannat.

Saksalaisten taholta kritisoitiin heidän mielestään Suomen merivoimien erittäin sekavaa organisaatiota, mikä saa selityksensä siitä, että lännessä piti Ahvenanmaan puolustuksesta ja miehityksestä huolehtia saman aikaisesti kuin Neuvostoliiton miehittämän Hangon toisella puolella yhtä pitkän matkan päässä operoitiin ja jossa pintatilanne oli olemassa. Sotatoimien johdossa olivat Merivoimien ja Laivaston esikunnat ja Rannikkolaivasto laivueineen ja osastoineen sekä Erillinen laivasto-osasto laivueineen ja ryhmineen ja lisäksi erilliset laivueet ja laivastoasemat. Organisaation osalta selkiintyi tilanne Hangon motin laukaisemisen jälkeen.

Suomen taholta oli yhtä hämäävä saksalaisten organisaatio monine päällekkäisine johtoportaineen. Päätöksiä piti hakeman useasti liian ylhäältä, jolloin usein tuli tunne, että ’vihreän veran vahti’ oli ollut asialla. Heillä oli korkeimman johdon alaisena merisodanjohto, joka oli muodostunut merivoimaryhmän ”Nord” ’ylipäällikköineen’ ja hänen alaisena toimi risteilijöiden komentajan ja Suomenlahdella operoivan Torpedolaivojen johtajan välissä vielä Helsingissä olevan laivasto-asiamiehen yhteistoimintaesikunta. Tämä tapa johtaa osoitti vain Saksan merisodan johdon vähäistä kiinnostusta sivussa olevaan merisotanäyttämöön, tällöin voidaan pitkälle delegoida tehtävät.

Nämä olivat kuitenkin vain poikkeuksia, yleensä ja useimmiten oli yhteistyö erittäin joustava ja nopea.

Yhteistoimintaa kuvannee parhaiten silloin mukana olleen komentajakapteeni, nykyään kommodori evp Aimo Saukkosen lausunto johtamisesta ja yhteistoiminnasta (kirjasta: *Die deutsch-finnischen Zusammenarbeit, Operationsgebiet Östliche Ostsee*. Ernst Klink, Stuttgart 1961):

¹Johtamisen yhteydessä on myös käsiteltävä yhteistoiminta saksalaisten kanssa. Joskin Kriegsmarine (Saksan sotalaivasto) oli niin kooltaan, laadultaan kuin toimintatavoiltaan varsin erilaatuinen ja vaikkakin meidän merisotanäyttämömme oli vain pienehkö, saksalaisen kiinnostusalueen ulkoreunalla,

ja lisäksi kuten alussa oli tullut esille, huolimatta päämäärien eroavaisuuksista, pystyttiin yleensä koko sodan ajan ylläpitämään hyviä suhteita ja molempipuoleista ymmärtämystä ja luottamusta. Sodan ensimmäisenä vuonna oli Saksan merisodanjohto lähettänyt Suomeen nuoria, edustavia ja hyvin koulutettuja upseereita, jotka varsin nopeasti omasivat suomalaisten erityisyydet ja ymmärsivät Suomen ongelmat. Alkukankeuksien jälkeen toiminta luisti erinomaisen hyvin. Myöhemmin lienee Saksalla ollut vaikeuksia, niin monipuolisia ja käyttökelpoisia upseereita, lähettää heille sittenkin toisarvoisen suunnan toisarvoisiin tehtäviin, sillä jo seuraavana vuonna olivat Suomen vesillä palvelevat saksalaiset upseerit vähemmällä huolellisuudella valittuja. Tällä oli tietty merkityksensä yhteistoiminnassa, johon tietysti vaikutti myös meidän johtamissuhteiden muutokset, mutta niistä huolimatta olivat edellytykset hyvään yhteistoimintaan koko sodan aikana erittäin hyvät.'

Kummankin osapuolen johtajat tunsivat vastuunsa ja vetivät samasta köydestä samaan suuntaan, jotta olisi hyvä kokonaistulos syntynyt. On muistettava vuoden 1941 taustaa vasten, että jokainen mahdollisuus saada saksalaisen sota-aluksen irrotettua Suomenlahdelta, taisteluun Kriegsmarinin päävihollista Englantia vastaan, oli erinomaisen tärkeä. Sillä tavalla yhteisin yrityksein saivat kummatkin yhteistoiminnan osapuolet, huolimatta vaikeuksista, pidettyä Neuvostoliiton Itämeren laivaston Kronstadtin alueella, jossa toiminnassa miinoilla ja muilla sulutuksilla oli ratkaiseva merkityksensä.

LIITE 1 Tietoja Suomenlahdella käytetyistä merimiinoista 1939—1941 (mainitsemisjärjestyksessä)

- M/12, venäläinen ankkuroitava heilurimiina vuodelta 1912, lataus n 90 kg. Miina voidaan syvyyttää 1—20 jalkaan (0,3—6,2 m).
- S/08, venäläinen ankkuroitava sarvimiina vuodelta 1908, lataus n 75 kg. Miina voidaan syvyyttää 0,9—6,7 m tai sukellusvenettä vastaan jopa 18,0 m.
- S/S I, saksalainen ensimmäisen maailmansodan aikainen (1915) ankkuroitava sarvimiina, lataus n 150 kg. Pienin syvyitys 1,5 m.
- Ma-13, venäläinen ankkuroitava maayhdysmiina ensimmäistä maailmansotaa edeltävältä ajalta, joka voidaan varmistaa tai laukaista laskettavan kaapelin kautta maissa olevasta räjäyttämiskeskuksesta (räjähdyskeskus). Lataus n 100 kg.
- S/Ma-35, venäläisestä pyöreästä maayhdysmiinasta Ma-13:sta Suomessa vuonna 1935 tehty ankkuroitava sarvimiina. Lataus n 100 kg. Pienin syvyitys 1,2 m.
- M/18, ruotsalaisen ankkuroitavan sarvimiinan suomalainen nimitys, lataus n 110 kg.
- M/31, ruotsalainen ankkuroitava sukellusvenettä vastaan tarkoitettu sarvimiina, suomalaiselta nimeltä S/38 I, lataus 200 kg.
- S/30 I, Suomessa suunniteltu ja ruotsalaisen AB Motalan valmistama sukellusvenestä laskettava ankkuroitava sarvimiina vuodelta 1930, lataus n 200 kg.
- L/1, neuvostoliittolainen lentokoneesta neljällä laskuvarjolla pudotettava vahvistettu M/12 ankkuroituva heilurimiina, lataus n 90 kg. Valmistusvuosi n 1934.
- L/2, neuvostoliittolainen lentokoneesta jarruvarjolla (suuntaa antamaan) lentokoneesta pudotettava iskuvahvistettu ja muunneltu ankkuroituva sarvimiina, jossa sarvet ovat kohon sisällä ja jousivoimalla ponnahtavat veteen iskun jälkeen toiminta-asentoon. Lataus n 200 kg. Valmistusvuosi n 1937.
- HM/S, venäläinen ankkuroitava lasisarvimiina vuodelta 1904, lataus 12,5 kg. Voidaan syvyyttää aina 110 m:iin. Käytetty Laatokalla vuonna 1939 sekä hyökkäysvaunuesteenä vuosina 1941-1944 Laatokan Karjalassa.
- Ma/Pohja, venäläisestä maayhdysmiinasta Ma-I:sta Suomessa tehty muunneltu pohjamiinamalli, joka valmistui Talvisodan aikana, lataus n 900 kg.
- S/I, italialainen vuonna 1939 hankittu ankkuroitava sarvimiina, lataus n 150 kg.
- S/38 (I ja II), ruotsalainen ankkuroitava sarvimiina (M/31), joka on hankittu Suomeen vuonna 1938, lataus 200 kg.
- S/SP, saksalainen pieni sukellusvenettä vastaan tarkoitettu pohjasta syvytetävä (veden syvyys on tiedettävä) sarvimiina, joka on hankittu Suomeen vuonna 1941. Saksalainen nimi 'UMA' (U-boot Mine 'A'). Miinan kohossa on tavanomaisten ylöspäin suuntautuvien sarvien lisäksi ns iskusarvet sunnattuina alaspäin lisäämään kosketusmahdollisuutta. Lataus n 30 kg.

- S/Ma-36, suomalainen sarvimiina vuodelta 1936, jonka koho on valmistettu pienestä venäläisestä maayhdysmiinan (Ma-14) kartiomaisesta kohosta. Lataus n 90—95 kg.
- Ant/35, englantilainen ensimmäisen maailmansodan aikainen ankkuroitava antennilla varustettu sarvimiina, jossa antenni lisää kosketusmahdollisuuksia. Hankittu Suomeen kokeiluja varten vuonna 1935. Lataus 200 kg.
- S/E ant, englantilainen ankkuroitava sarvimiina, joka on hankittu Suomeen vuonna 1939. Antennilaite on asennettu Suomessa vuonna 1940. Lataus n 150 kg.
- S/40, suomalainen ankkuroitava sarvimiina, joka on valmistunut vuonna 1940. Lataus n 100 kg.
- M/10, venäläinen ankkuroitava heilurimiina vuodelta 1910, lataus painoltaan 80—100 kg ja aineeltaan pikriinihappoa.
- S/36, saksalainen sukellusveneestä laskettava ankkuroitava sarvimiina 1930-luvulta, joka hankittiin Suomeen vuonna 1936. Lataus n 200 kg.
- RMA, saksalainen 1930-luvulla kehitetty pohjamiina, jossa on magneettilaukaisin asetettavalla inkliinaatiolla (E-Bik = Einstellende Balloninklination), kevytmetallirunko, lataus n 800 kg, paino n 150 kg. Hankittu Suomeen touko—kesäkuussa vuonna 1941.
- RE/S-1, saksalainen raivauseste, jossa räjähdyspanos katkaisee käytetyn raivausvajerin, saksalainen nimitys SprB = 'Sprengboje, Typ D'. Räjähdyspanos 0.8 kg. Hankittu Suomeen vuonna 1941.
- SprB, saksalainen 'Sprengboje, Typ D, suomalaiselta nimeltä RE/S-1, raivauseste, saksalainen, räjähtävä.
- EMC, saksalainen ensimmäisen maailmansodan miinasta (S/S I) kehitetty 'Einheitsmine C', suomalaiselta nimeltä S/41 I, ankkuroitava iso sarvimiina, lataus 300 kg. Pienen syvyitys 1,5 m. Miinaan voidaan myös asentaa ylä- tai ala-antennilaite, jolla saadaan kohosta 15—30 m ylös- ja alaspäin galvaninen laukaisukosketus. Miinan alapuolelle voidaan liittää myös letkulaukaisin.
- EMC/A, 'EMC mit untere Antenne eli S/41 I letkulaukaisijalla varustettu.
- TMB, saksalainen lieriömäinen herätepohjamiina, jossa on magneettinen laukaisin itsesäättävällä inkliinaatiolla (SE-Bik = Selbsteinstellende Balloninklination), lataus 800 kg.
- BM/1 000, saksalainen lentokoneesta pudotettava magneettinen herätepohjamiina, lataus 1 000 kg.
- M/10, venäläinen mekaaninen heilurimiina vuodelta 1910. Lataus 80—100 kg.
- S/06, venäläinen ankkuroitava sarvimiina vuodelta 1906, lataus n 80—90 kg.
- S/Ma 35-36, venäläisestä kartiomaisesta maayhdysmiinasta (Ma-24) Suomessa tehty ankkuroitava sarvimiina vuosina 1935 ja modifioitu vuonna 1936. Lataus n 90—2100 kg.
- M/V suv, neuvostoliittolainen sukellusveneestä laskettava ankkuroitava heilurimiina, lataus 200 kg.
- M/V, neuvostoliittolainen, saksalaisten kehittämä heilurimiina vuodelta 1926, lataus n 250 kg.
- M/VK, venäläinen 'kalamiina' vuodelta 1916, teräsankatuntosarvilla eli viiksillä varustettu. Lataus 12,5 kg.
- S/V, neuvostoliittolainen ankkuroitava sarvimiina, jonka kohon vajjerissa on raivausta vaikeuttava laite. Lataus n 250 kg.
- S/V2, venäläinen ankkuroitava sarvimiina, lataus 100 kg.
- S/V3, neuvostoliittolainen ankkuroitava sarvimiina, joka voidaan laskea suurella nopeudella kulkevasta aluksesta, lataus 100 kg.
- S/V4, neuvostoliittolainen saksalaisen esikuvan mukainen pieni sarvimiina. Lataus 30 kg.
- S/VJ, neuvostoliittolainen pieni ankkuroitava sarvimiina (jokimiina). Sarviin usein kiinnitetty myös korkkikohoin varustetut laukaisulinat. Lataus 30 kg.
- RE/V, neuvostoliittolainen, mallia M 3-26, räjähtävä raivauseste varustettuna neljällä kannatinkoholla, joissa kussakin on kaksi räjäytysleikkuria. Kun ne katkaisevat raivausköyden nousee seuraava koho leikkureineen toimintaan. Jokaisen räjähdyspanoksen lataus on n 0,85 kg.
- Neuvostoliiton lentokonemiina malli 'GEIRO', jonka lataus oli 235 kg.
- ELM MK 1 oli englantilainen ohjausvarjolla pudotettava lieriömäinen pohjamiina, jossa oli induktiotangolla varustettu magneettilaukaisin. Paino 700 kg, lataus 325 kg.
- KMD-2—1200 torpedomainen sukellusveneen torpedoputken kautta laskettava herätepohjamiina, jossa oli induktiotangolla varustettu magneettilaukaisin. Lataus 1 000 kg.
- Näitä miinoja esiintyi myös Suomen rannikkoliikennettä lamauttamaan lasketuissa miinoitteissa. Sodan myöhemmässä vaiheessa tulivat useita muita miinamalleja, osin ylläolevista kehitettyjä, osin uusia, käyttöön.

Liite 2 Talvisodassa lasketut merimiinat

1. Miinoitukset vuonna 1939 ennen vihollisuuksien alkamista

Paikka	Pvm	Mitä	Kuka laski
Hangan lohko 1939			
Jussarön meriväylä (syvyitys 2 m)	25. 10.	18-M/12	Vaarannos, tyv Turunmaa

Russarön meriväylä (syvyitys 2,5 m)	25. 10.	30-M/12	Vaarannos, mil Poseidon
Viipurin lohko 1939			
Koiviston salmen eteläsuu (syv 2—2,5 m)	27. 10.	100-M/12	Väyläsulku, miinaveneet Miina, Pommi ja Loimu
2. Suomalaiset merimiinoitteet talvisodassa			
Viipurin lohko 1939			
Viipurinlahden suu Vaarannos Ruonti (syvyitys 4—6,5 m) Vaarannos Kiuskeri (syvyitys 3,5—6 m) Saarenpään edusta	30. 11.	177-M/12	3 tervahöyryä mm hl Eelis 178 brt
(syvyitys 4—5 m) Ristiniemi, Orisaari (veden syvyys n 20 m)	24. 12.	9-M/12	Soutuveneet! Laskematta jääneen vaarannoksen korvike.
	4.—6. 12.	20-Ma-13	Miinavene Lieska
Kotkan lohko 1939			
Luppi (syvyitys 3—5 m)	1. 12.	40-M/12	Väyläsulku, miinavene Paukku
Ristisaari (syvyitys 2—3 m)	1. 12.	30-M/12	vaarannos, miinavene Lieska
Mustaviira (syvyitys 3—5 m)	1. 12.	26-M/12	Vaarannos, tykkivene Karjala
Pukkio (syvyitys 2—3 m)	2. 12.	150-M/12	Vaarannos, miinaveneet Pommi, Miina, Loimu ja Paukku
Orregrund (syvyitys 3—5 m)	3. 12.	17-M/12	Vaarannos, miinavene Paukku
Tiiskeri (syvyitys 3—5 m)	3. 12.	35-M/12	Vaarannos, tykkivene Karjala
Haapasaaret—Ulkotammio (syvyitys 2—3 m)	4.—6. 12.	50-M/12	Haapasaarten vaarannoksen korvi- ke, miinaveneet Pommi ja Miina, kuusi eri miinoitetta
Pellingin lohko 1939			
Kalkskär (syv 2—3 m)	1. 12.	30-M/12	Vaarannos, mil Baltic
Pellinki (syv 2—3 m)	1. 12.	35-M/12	Vaarannos, mil Baltic
Helsingin lohko 1939			
Suomenlinna itä (syvyitys 3—5 m)	1. 12.	40-S/Ma-35	Vaarannos, mil Suomi, suojaa tyv Turunmaa
Porkkala (syvyitys 2—3 m)	1. 12.	70-M/12	Kolme vaarannosta, mil Frej
Hangon lohko 1939 ja 1940			
Hästö-Busö (syvyitys 2—3 m)	1. 12.	45-M/12	Vaarannos, mil Poseidon
Hästö-Busö (syvyitys 2—3 m)	15. 12.	15-M/12	Ed täyd, mil Poseidon
Russarö (syv 3—5 m)	8. 1.	80-M/12	Vaarannos, mil Poseidon
Turun lohko 1939			
Utö (syvyitys 3—5 m)	1. 12.	14-S/S I 36-S/Ma-35	Vaarannos, mil Louhi, suojaa tyv Uusimaa
Ahvenanmaan lohko 1939 ja 1940			
Kökar (syv 3—5 m)	1. 12.	49-S/Ma-35	Vaarannos, mil Louhi, suojaa tyv Uusimaa
Nyhamn (syv 3—5)	3. ja 5. 12.	117-S/08	Vaarannos, mil Louhi
Kobbaklintarna (syvyitys 2—3 m)	4. 12.	20-S/08	Vaarannos, mil Louhi
Kobbaklintarna (syvyitys 3—5 m)	5. 12.	20-S/08	b-osa, tyv Uusimaa

Kobbaklintarna (syvytytys 3—5 m)	5. 12.	16-S/08	a-osa, mil Louhi
Märket-Sankan (syvytytys 3—10 m)	9.—14. 12.	190-S/08	Suv vastaan, mil Louhi
Märket-Sankan (syvytytys 8—10 m)	10. ja 12. 1.	150 erilaista	Suv vastaan, mil Louhi ja Baltic
Märket-Sankan	11. 1.	Verkko n 2 km	Sukellusveneverkko, mil Frej

3. Ruotsin merimiinoitteet Märket'issä talvisodassa

Ahvenanmeri 1939 ja 1940

Understen-Märket	6. 12.	90-M/18	Lektorist Gotland ja mil 3, Suoja- osasto: 1.PsiDiv., 3.VartLv. ja 3 häv.
Understen-Märket	4. 1.	20-M/31	Täyd suv vastaan
Understen-Märket	kesäkuu	-M/	Täydennys

4. Suomen offensiiviset miinoitteet 1939—1940

Suursaari

Sataman edusta (syvytytys 3—5 m)	12.—13. 12.	16-M/12	Moottoritorpedovenet Raju ja Isku
-------------------------------------	-------------	---------	--------------------------------------

Viron rannikko

Paldiskin edusta (syvytytys 3 m ?)	27. 12. 39	16-S/30 I	Sukellusvene Vesihäisi
Jumindan niemen edusta (syvytytys 3 m ?)	1. 1. 40	20-S/30 I	Sukellusvene Vetehinen

5. Neuvostoliiton todetut lentokonemiinoitukset talvisodassa

Turun välialle 1940

Rajakari, Airisto	29. 1. ap	3-L/1	
Rajakari, Airisto	29. 1. ip	3-L/1	1 jäi jäälle laskuvarjoon
Orhisaari-Airismaa	29. 1. ip	3-L/1	
Husö-Rödgrund	2. 2.	3-L/1	
Berghamn	3. 2.	2-L/1	
Vandrook	20. 2.	3-L/2	
Orbisaari	20. 2.	3-L/1	

Pohjanlahti 1940

Rauman edusta	2. 2.	2-(L/1)	Räjähtivät jäissä
Mäntyluodon länsip	2. 2.	6-L/1	
Mäntyluoto	3. 2.	4-L/1	Avoveteen
Rauman edusta	3. 2.	3-L/1	Avoveteen

Neuvostoliitto ilmoitti pudottaneensa yhteensä 65 miinaa, yllämainittujen 35 lisäksi Ahvenanmaalle Nyhamnin sulkuun 20 miinaa ja myös Lyökin ja Rihtniemen pohjoispuolelle. Näitä ei kuitenkaan ole todettu

6. Laatokan miinoitteet 30. 11.—21. 12. 1939

N:o	Paikka	Pvm	Mitä	Kuka laski
1	Konevitsa, eteläinen (syvytytys 2,4 m)	30. 11. —1. 12.	49-S/08	Miinalaiva Yrjö
11	Konevitsan salmi (syvytytys 1,8 m)	30. 11. —1. 12.	24-HM/S	Miinalaiva Yrjö
2	Konevitsa, koillinen	1.—2. 12.	46-S/08	Miinalaiva Yrjö
3	Mantsi, kaakkoinen	2. 12. —1. 12.	30-S/08	Miinalaiva Kiviniemi
(17)	Pitkäranta, edusta	4. 12.	-HM/S	Miinalaiva Kiviniemi, lasku keskey- tyi miinan räjähtäessä peräpeilin alla surmaten neljä ja haavoittaen yhdän miehen.
26	Ylläppäänlahti	4.—5. 12.	6-HM/S	Moottoriveneet Km 35 ja Km 37
27	Puikkeenluoto	4.—5. 12.	7-HM/S	Km 36 ja Km 37
21	Pusunsalmen edusta	7. 12.	5-S/08	Tykkivene Aunus

20	Pusunsaari, läntinen	7. 12.	4-S/08	Tykkivene Aunus
17	Vuoratsu, itäinen	7. 12.	9-S/08	Tykkivene Aunus
16	Pellotsalo	8. 12.	20-HM/S	Yhteysmoottoriveneiden Ym 31 ja Ym 32 usea suoritus
(11)	Konevitsan salmi, täydennys	8. 12.	14-HM/S	Miinalaiva Yrjö
22	Sikosaari, itäinen	9. 12.	3-HM/S	Ym 31 ja Ym 32
23	Sikosaari, läntinen	9. 12.	5-HM/S	Ym 31 ja Ym 32
24	Sortanlahti, suulle	9. 12.	7-HM/S	Km 36 ja Km 37
18	Lahdenpohjan väylä	14. 12.	20-Ma-13	Maayhdysmiinaosasto
19	Sortavalan väylä	18. 12.	10-Ma-13	Maayhdysmiinaosasto
25	Sortanlahden satama	21. 12.	5-Ma-13	Maayhdysmiinaosasto

Liite 3 Vällrauhan miinoitteet

Syksy 1940

Itäraja:

Haapasaari—Kivikari

12-Ma/Pohja

Miinavene Pommi, räjähdyskeskus Haapasaarella

Haapasaari—Karpalonsaari

9-Ma/Pohja

Miinavene Pommi, räjähdyskeskus Haapasaarella

Kevät 1941

Hangan vuokra-alueen länsiraja:

(Veden syvyys noin 15 m)

Padva—Stubbkäl

7.—9. 6.

12-Ma/Pohja

Miinavene Miina, räjähdyskeskus Byskäriissä

Ryskär—Storholm

12.—13. 6.

12-M/Pohja

Miinavene Miina, räjähdyskeskus Furuskäriissä

(Elokuu 1941)

Kinnarit, Tammio

6-Ma/Pohja

Miinavene Pommi, räjähdyskeskus Mustamaassa

Liite 4 Saksalaisten miinoitteet Suomenlahdella kesä- ja heinäkuussa vuonna 1941

N:o	Nimi, paikka	Milloin	Mitä	Kuka laski
	(Syvyitys: miinat 3.0 m raivausesteet 10.0 m)			
D	APOLDA miinoitteet 1—4 Örö—Tahkuna	21./22. 6.	451-EMC 551-SprB	Miinalaivat Tannenber, Brummer ja Hansestadt Danzig
D(5)	Apolda vaarannos, Tahkona plu		130-EMC 122-SprB	—”—
	(Syvyitys: miinat 3.5, ala-antennit 30, raivausesteet 10.0 m)			
D	Corbetha miinoitteet 1—2 Porkkala—Paldiski	21./22. 6.	350 EMCuA 569 SprB	Miinalaivat Königin Luise, Kaiser ja Cobra
D(3)	Corbetha vaarannos, Paldiski po		50-EMCuA 131-SprB	—”—
	(Syvyitys: pohjamiina)			
D	COBURG Soelosund	22. 6.	12-TMB	S-42 ja S-105
D	GOTHA Muhunsalmi	22. 6.	12-TMB	S-44 ja S-104
D	Kronstadt—Leningrad	22. 6.	27-BM/1000	Merilentolaiuvue 806/Ilma-laivasto 1, JU 88 A-5 lentokoneita 14 kpl
D 1	Tahkuna po	25./26. 6.	36-TMB	2.S-FI: S-104, S-105, S-44, S-42, S-43, S-106
	(Syvyitys: miinat 3.5, raivausesteet 8.0 m)			
D 2	Apolda vaarannos, Osmussaaren lä	26./27. 6.	100-EMC 50-SprB	Mil Brummer. Suojavoiman alukset S-43 ja S-106 ajavat NL:n miinoihin ja uppoavat
	(Syvyitys: miinat 3.0, raivausesteet 10.0 m)			
D 3	Tahkunan po	1./2. 7.	36-EMC 40-SprB	1./5.R-FI: R-53, R-54, R-55, R-63 ja R-64 2.S-FI: S 42, S 44, S 104 ja S 105

(Syvyitys: miinat 3.0, raivausesteet 8.0 m)				
D 5 Apoldan vaarannos, Bengtskär 3./4. 7. et	100-EMC			Mil Brummer
	50-SprB			
(Syvyitys: miinat 3.0, raivausesteet 10.0 m)				
D 4 Paldiski po 4./5. 7.	30-EMC			2./5.R-Fl: R-56, R-57, R-58, R-63 ja R-64
	40.SprB			2.S-Fl: S-42, S-44, S-104 ja S-105
(Syvyitys: pohjamiina)				
D Irbensalmi 5. 7.	12-TMB			"Nord'in johdossa, 3.S-Fl:n 2 venettä
(Syvyitys: miinat 3.0 m)				
D 6 Lobinniemi po 10./11. 7.	30-EMC			2./5.R-Fl: R-56, R-57, R-58, R-60 ja R-61
D 7 Kallbåda ka 13./14. 7.	30-EMC			2./5.R-Fl: R-56, R-57, R-58, R-60 ja R-61
D 8 Juminda po 20./21. 7. 3	30-EMC			2./5R-Fl: R-56, R-57, R-59, R-58, R-60, R-61 ja R-62
	20 Spr			
(Syvyitys: pohjamiina)				
D 9 Dagerort lä 31. 7.	12-TMB			"Nord'in" johdossa, 3.S-Fl: kaksi venettä
D Dagerort et 1. 8.	12-TMB			"Nord'in" johdossa, 3.S-Fl:n kaksi venettä

Liite 5 Suomen aluevesien merimiinoltteet kesäkuussa 1941

Ahvenenmaan alue

(Syvyitys: 2.5, 3.0, 5.0 ja 20.0 m)

Kökar (kenttä 78)	22. 6.	40-S/I	Tyv Hämeenmaa
Nyhamn (81)	22. 6.	80-S/38	Mil Louhi
		20-S/SP	Mil Louhi
Kobbaklintarna (82)	23. 6.	30-S/Ma-36	Mil Louhi
Maarianhamina (83)	23. 6.	6-S/38	Tyv Uusimaa
Märket (87)	23. 6.	10-S/Eant	Mil Poseidon
(miinotus epäonnistui sukellusvenehavainnon takia)			
Märket (87a)	26. 6.	35-S/Eant	Mil Louhi
		44-S/SP	
		69-S/08	

Hangon alue

F 1 (Syvyitys: 2.0 m)

Väylä Jussarö—Hästö-Busö 21.—22. 6.	10-S/40	VMV 5 ja 6 linjat A ja B
(35)	5-S/40	VMV 12, linja C
F 8 (Syvyitys: 2.0 m)		
Jussarön meriväylä (34) 21.—22. 6.	15-M/10	Miinavene Miina
	6-S/Ma-35	
F 9 (Syvyitys: 3.0 m)		
Morgonlandet po 21.—22. 6.	4-M/10	VMV 14

Itäinen Suomenlahti

F 2 (Syvyitys: 2.0 m)

Suurpisi—	21. 6.	28-M/12	Miv Paukko
Järvensaari (11)			
Maaniklupi (20)	21. 6.	30-M/12	Miv Loimu

Liite 6 Sukellusvenneiden offensiiviset miinoltteet kesä—elokuussa vuonna 1941

(Syvyitys: 2.0 m)

F 3 Kalkgrund po, vaarannos 1,2 x 3 mpk 22. 6.	20-S/36	Suv Vesihäisi
F 4 Mohni (Ekholm) po vaarannos 1 x 2.5 mpk 22. 6.	20-S/36	Suv Iku-Turso
F 5 Kunda po, vaarannos 1 x 2.5 mpk 22. 6.	20-S/36	Suv Vetehinen

(Syvytytys: 3.0 m)				
F 7	Ruuskeri ko, vaarannos 1.2 x 3 mpk	24. 6.	18-S/36	Suv Vesihäisi
F 10	Ruuskeri et, vaarannos 1 x 3 mpk	24. 6.	20-S/36	Suv Iku-Turso
F 11	Vaindlo et, vaarannos 1.5 x 3 mpk	26. 6.	18-S/36	Suv Iku-Turso
F 12	Pien Tytärsaari ka, vaarannos 1.2 x 3 mpk	26. 6.	18-S/30	Suv Vesihäisi
F 6	Väli Suursaari—Pien Tytärsaa- ri, vaarannos 1 x 2.5 mpk	28. 6.	17-S/30	Suv Veteinen
F 13	Lobinniemi po, vaarannos 1 x 2 mpk, miinakulujen tyhjen- nys	11. 7.	18-S/36	Suv Iku-Turso
F 17	Osmussaari it, vaarannos 1.2 x 3 mpk, miinakulujen tyhjen- nys	2. 8.	18-S/36	Suv Vesihäisi

Liite 7 Suomalaisen pinta-alusten miinoitukset Suomenlahdella kesä—heinäkuussa vuonna 1941

(Syvytytys: 3.5—5.0 m)				
F	Kipinola Hanko ka	26. 6.	200-S/40	Miinalaivat Ruotsinsalmi ja Riilahti
(Syvytytys: 3.5 m)				
F	Kuolemanjärvi Osmussaari ko	27. 6.	100-S/SP 100-S/40	—''—
F	Valkjärvi Juminda pko	30. 6.	200-S/40	—''—
(Syvytytys: pohjamiina)				
F 14	Kalkgrund et (P 1)	9. 7.	6-RMA	Moottoritorpedovenelaivue: MTV:t Raju, Vinha ja Syöksy
F 15	Kalkgrund et (P 2)	11. 7.	6-RMA	Moottoritorpedovenelaivue: MTV:t Raju, Vinha ja Syöksy
(Syvytytys: miinat 3.0, raivausesteet 3.0 m)				
F 16	Muolaa Mohni (Ekholm)	21. 7.	50-S/40 35-S/SP 15-RE/S	Mil Ruotsinsalmi

LIITE 8 Jumindan miinoitteet Itämeren Punalipun laivaston murtautuessa Tallinnasta Kronstadtin (28. 8. 1941)

(Syvytytys: miinat 3.0, raivausesteet 10.0 m)				
D 10	Juminda— Kallbåda	8./9. 8.	168-EMC 40-SprB	Mil:t Cobra ja Königin Luise
(Syvytytys: 3.0—3.2 m)				
F 18	Äyräpää Kallbåda elo	10. 8.	65-S/Eant 16-S/40 70-M/12 18-M/10 9-S/06 23-S/08	Mil:t Riilahti ja Ruotsinsalmi
F 19	Vuoksi Kallbåda lo	11. 8.	35-Eant 34-S/40 42-S/Ma-35 30-M/12 54-S/Ma-35-36	—''—

(Syvytytys: 3.0 m)			
D 11 Juminda po	12. 8.	30-EMC	2./5.R-FI: R-56, R-57, R-58, R-59 ja R-62
F 20 Perkjärvi Juminda lu	13. 8.	200-S/08, S/SP ja S/Ma-35-36	Milit: Riilahti ja Ruotsinsalmi
(Raivausteiden syvytytys: 10.0 m)			
D 12 Juminda po	12. 8.	39-SprB	1.S-FI: S-26, S-40, S-109 ja S-102
(Syvytytys: miinat 3.0, raivausteet 5.0 ja 12.0 m)			
D 13 Juminda pko	14. 8.	48-EMC	Mil Cobra
1. miinarivi ja jatkuen			
D 14 Juminda pko	15. 8.	47-EMC	Mil Cobra
2. miinarivi			
D 15 Juminda pko	14. 8.	40-SprB	Mil Kaiser
1. raivauseriveri jatkuen			
D 16 Juminda pko	15. 8.	80-SprB	Mil Kaiser
2. raivauseriveri			
F 21 Perkjärvi 2 Juminda pko	15. 8.	100-RE/S	Mil Riilahti
(Syvytytys: raivausteet 10.0 m)			
D 17 Juminda p ja lu	15. 8.	80-SprB	2./5.R-FI: R-56, R-58, R-59 ja R-61 sekä 1.S-FI: S-26
(Syvytytys: EMC miinat 1.5, M/12 miinat 1.2, raivausteet 5.0 ja 12.0 tai 10.0 m)			
D 18 Juminda ko	19. 8.	36-EMC	2./5.R-FI: R-56, R-57, R-58, R-60, R-61, R-62
D 19 Juminda p	19. 8.	18-SprB	1.S-FI: S-26, S-101 ja S-102
D 20 Juminda po	20. 8.	36-SprB	1.S-FI: S-101, S-102, S-40, S-26, S-39, S-103
D 21 Juminda po	20. 8.	100-EMC	Mil Cobra
D 22 Juminda po	20. 8.	36-EMC	2./5.R-FI: R-57, R-58, R-59, R-60, R-61 ja R-62
D 23 Juminda pko	20. 8.	123-SprB	Mil Königin Luise
F 22 Helisevä Juminda ko	20. 8.	100-M/12	Mil Riilahti
D 24 Kallbåda et	24. 8.	30-EMC 2.	5.R-FI: R-58, R-59, R-60, R-61, ja R-62
D 25 Kallbåda elo	25. 8.	30-EMC	2./5.R-FI: R-58, R-59, R-60, R-61 ja R-62
D 27 Mohni po	26. 8.	102-EMC	Mil Cobra
D 26 Mohni p	26. 8.	80-SprB	Mil Königin Luise
D 28 Mohni po	26. 8.	80-SprB	Mil Königin Luise
D 29 Juminda pko	26. 8.	24-EMC	2./5.R-FI: R-56, R-58, R 60, ja R 61
D 30 Juminda po	26. 8.	20-SprB	1.S-FI: S-40 ja S-103
F 23 Vuotjärvi Kallbåda et	28. 8.	24-M/12	Miv Miina

Liite 9 Viipurinlahden offensiiviset miinoitteet elokuussa 1941

(Syvytytys: 1.8—2.0 m)			
F 25 Tuppura länsipuoli	28. 8.	8-M/12	VMV 5 ja 6 (1)
F 26 Pullinniemen kärki	29. 8.	12-M/12	VMV 5, 6 ja 8 (2)
F 27 Tuppura luoteispuoli	30. 8.	37-M/12	Mil Porkkala (3)
F 28 Pullinniemen lounaispuoli	30. 8.	8-M/12	VMV 5 ja 8 (4)

LÄHDELUETTELO

- V I A Ackasov
Die Durchbruchoperation der Baltischen Rotbanner-Flotte von Reval auf Kronstadt. Marine Rundschau 4/1967, saksannos
- Visa Auvinen
Leijonalippu merellä.
Lieto 1980
- C Becker
Angriffshöhe 4 000 m.
Stuttgart 1976
- F W Borgman
Vertikale strategische Umfassung.
Helsinki 1943
- F W Borgman
Der überfall der Sowietunion auf Finnland 1939/40.
Oldenburg 1943
- S E Edlinski
Baltijski Tranportnyi Flot v Velikoj Otecestvenoj Vojne.
Moskova 1957
- Per Olof Ekman
Sjöfront.
Helsingfors 1982
- Per Olof Ekman
Havsvargar.
Helsingfors 1983
- S G Gorshkov
Laivastot sodassa ja rauhassa.
Sotatieteen laitoksen julkaisu, sarja 1/13
Helsinki 1975
- Åke Holmqvist
Flottans beredskap 1938—1940.
Uddevalla 1972
- I S Isakov
The Red Fleet in the Second World War.
London 1947
- Mauno Jokipii
Saksan ja Suomen laivastoyhteistyö 1941 jatkosodan syttymiseen asti.
Sotahistoriallinen Aikakausikirja 1/1980
Helsinki 1980
- Mauno Jokipii
Saksan ja Suomen sotilaallinen yhteistyö 1940—1941.
Jatkosodan kujanjuoksu
Helsinki 1982
- Mauno Jokipii
Finlands entrance into the Continuation War. Revue International d'Histoire Militaire N:o 53.
Helsinki 1982
- Helmut Kampe
Verteidigung im Ostsee.
Proceedings March 1986 englanniksi
- Kalervo Kijanen
Laivasto sotatoimissa.
Suomen Laivasto I—II
Helsinki 1968
- Kalervo Kijanen
Sukellushälytys.
Lahti 1977
- Ernst Klink
Die deutsch-finnische Zusammenarbeit 1944 Operationsgebiet Östliche Ostsee.

- Schriftenreihe des Militärgeschichtlichen Forschungsamtes
Stuttgart 1961
- v Kutzleben, Schröder ja Brennecke
Minenschiffe 1939—1945.
Herford 1974
- Peter Lochbaum
Die russische Operation im Finnenbusen 1941 mit Rücksicht auf die Räumungsoperation von Reval und
später von Odensholm und Hangö.
Vortrag bei Hi-Ta-Ta Flensburg 1987
- Walther Melzer
Kampf um die Baltischen Insel 1917—1941—1944.
Göttingen 1960
- Jürg Meister
Der Seegkrieg in osteuropäischen Gewässern 1941—45.
München 1958
- Keijo Mikola
Vuosien 1940—1941 suomalais-saksalaisen yhteistoiminnan muotojen ja syiden arviointeja.
Tiede ja Ase 25/1967
- Ju A Pantelev
Morskoi Front.
Moskova 1965
- N A Piterskij
Die Sowietflotte in zweiten Weltkrieg.
Oldenburg 1966
- Yrjö Pohjanvirta
Suomen sota. Osa 9.
Helsinki 1960
- Eino Pukkila
Taisteluhälytys.
Porvoo 1961
- Berndt Rahner
Minenoperationen im Finnenbusen 1941 mit Schwerpunkt auf Planung, materielle und personelle
Probleme.
Vortrag bei Hi-Ta-Ta Flensburg 1987
- Jürgen Rohwer
Die Minenkrieg in Finnischen Meerbusen I—II.
Marine Rundschau 1—2/1967
- Jürgen Rohwer — Gerhard Hümmelchen
Chronologie of the War at Sea 1939—1945.
London 1974
- Friedrich Ruge
Der Seekrieg 1939—1945.
Stuttgart 1956
- Friedrich Ruge
The Soviet as Naval Opponents 1941—1945.
Annapolis 1979
- Michael Salewski
Die deutsche Seekriegsleitung 1935—1945. Band I 1935—1941, Band III 1938—1944
Frankfurt am Main 1970
- Michael Salewski
Staatsräson und Waffenbrüderschaft. Probleme der deutsch-finnischen Politik 1941—1944.
Revue Internationale d'Histoire Militaire N:o 53.
Helsinki 1982
- Robert C Suggs
Soviet Subs in Scandinavia 1930 to 1945.
Proceedings March 1985
- V F Tributz
Evakuatsija garnizona Chanko. Voprosy istorii 41 11/1966 sivut 103—128
Moskova 1966

Erik Wihtol

Der Minenkrieg im finnischen Gewässer 1939—1940 und im finnischen Meerbusen 1941.
Esitelmä Historisch—Taktischen Tagungilla 1987 Flensburgissa Saksan Liittotasavallassa.

Olavi Vitikka

Diplomityö Suomen merimiinoiteista vuosina 1941—1944.
Sotakorkeakoulu 1958

Anssi Vuorenmaa

Ennen ja jälkeen 22. 6. 1941. Seppelöity miekka. Sotatieteen laitos.
Helsinki 1985

Haastattelut:

Kenraaliluutnantti Väinö Valve, 15. 3. 1986
Kommodori Aimo Saukkonen, 28. 4. 1986
Kommodori Eero Pakkala, 21. 4. 1986

Keskustelut:

Komentaja Tapani Mattila, 1. 8. 1986
Professori Jürgen Rohwer, 16. 8. 1986
Professori Michael Salewski, 18. 8. 1986

Arkistomateriaali:

Sota-arkisto
Miinoitus suunnitelmat vuodelta 1939 ja 1941 sekä Merivoimien Esikunnan, Laivaston esikunnan ja rannikkoprikaatien ja eräiden alusten ym yksiköiden sotapäiväkirjoja.
Kijasen kokoelmat

Merivoimien Esikunta

Miinakartat, joihin on sijoitettu vuoden 1941 miinoitteet.
Miinoitusluettelot vuodelta 1941

Turun Laivastoasema

Miinamuseo: Miinojen tekniset tiedot,

Bundesarchiv, Militärarchiv, D-7800 Freiburg i.B. SLT

Nr 601. Operation und Taktik, Auswertung wichtiger Ereignisse des Seekrieges, Heft 12: Der Ostseekrieg gegen Russland im Jahre 1941, hrsg. vom Oberkommando der Kriegsmarine (Kriegswissenschaftliche Abteilung), Berlin, Januar 1944.

Bundesarchiv

Otteita eräistä vuonna 1941 Suomenlahdella toimineiden saksalaisalusten sotapäiväkirjoista.